یەحیا حەسەن: ئەو گەنجەی لەسەروکاری کوشتنی باوکەکاندا، باوکەکان کوشتییان... بەکر ئەحمەد

بیست لیتر تاریکی و منداڵیم بە دیوارەکەدا دەڕێژم

دەستێک هینی چاخی بەردین، قەرئانێکی حەجمی گیرفان

دەکرا من تۆم خۆشویستبا

ئەگەر من باوکی تۆ بوایەم، نەوەک کوڕت.

٢٩ ی ئەپریل، شاعیری لاوی دانیمارک کە نەوەی ئەو کۆچبەرە فەلەستینیانە بوو کە وەک پەنابەرانی بێ دەوڵەت لە دەستگاکانی ئەوروپادا تۆمارکراون، لە ماڵەکەی خۆیدا بە مردووی دۆزرایەوە. تا ئێستاش وەک مەرگێکی ئاسایی ناوبراوە و هیچ هۆکارێکی دیکەی لە پشتەوە نەبووە. ئەو تەنها فریاکەوت ٢٤ ساڵ بژی و دوو بەرهەمی شیعری جوان لە دوایی خۆیەوە بەجێبهێڵێ.

مەرگی یەحیا بۆ یەکێک هەواڵە گەورە کولتورییەکانی ئەوروپا لەقەڵەم دەدرێت. لاوێک لە تەمەنی ١٨ ساڵیدا بە کۆمەڵە شیعری" یەحیا حەسەن" وەک بەهێزترین دیاردەی شیعری لە دووهەزارەکانی دانیمارکدا ناودێردەکات و شیعرەکانی وەردەگێردرێتە سەر کۆمەڵێک زمانی جیهانی.

لە پاش شەش ساڵ بەشی دووەمی شیعرەکانی بە ناونیشانی "یەحیا حەسەن ٢" چاپدەکات و چەند مانگێک لە دوای ئەوەوە دمرێت.

شیعرەکانی یەحیا هەتا بڵێی تووڕەن. ڕوون و بێ پەردەن. دژی ئیسلام و باوک و کۆمەڵگای دانیمارکن. لە بەرپرسەکانی سوشیالەوە، بۆ دەستگاکانی پۆلیس و ئەنستیتیوتەکانی کە سەروکاریان لەگەڵ ئەو منداڵانەدایە کە تووشی گرفتەکانی مەوادی بەهۆشکەر و تاوان بوون، باوک و خزم و مەلای مزگەوت، هەر هەموویان ئەم نیگا تووڕەیەی یەحیایان بەردەکەوێ.

لە هەمووی سەرنجراکیشتر، نیشاندانی ژیانی کۆچبەرانی موسولمانە وئەو بەریەککەوتنە کولتوریانەی نەوەکانیان دووچاری دەبنەوە.

ڕەخنەگرانی ئەوروپا لە دابەشکردنی یەحیادا بەسەر بەرەی چەپ یاخود راستدا سەرە گیژەیەکی گەورە دەیانگرێت.

ئاخر یەحیا حەسەن بەشێک لەو چیرۆکانە دەگێڕیتەوە کە راست و راسیزمی ئەوروپا چەندین ساڵە لە بەرانبەر پەنابەراندا دەیلێنەوە. چەپی ئەوروپا لە یەحیادا ئەو هاوارە دەبیستێ کە لە گیتۆکانەوە دێتە دەر. ئەو خۆی لە چاوپێکەوتنێکی تەلەفیزیۆنی سویددا، لە بەرانبەر ئەم ڕەخنانەدا دەڵێ: بۆ من هیچ گرنگ نییە کە ئەجێنداکە لە لایەن چەپ یاخود راست، شەیتان یاخود خواوە دادەڕژرێت، بۆ من پرسیارەکە دەربارەی شیعرە، دەربارەی ئەدەبە. من وای دەبینم کە ئەدەب و شیعر دەبێ لە پەیمانە جۆراجۆرەکانی دیکە ئازاد بن.

رۆژنامەی ئافتونبلادیتی سویدی دەنووسێ: یەحیا حەسەن چۆن دەخوێنرێتەوە، بەجۆرێک لە جۆرەکان خوێندنەوەی یەکێك لە پرسیارە چارەنووسسازەکانی ئەوروپایە”

بۆ من یەحیا حەسەن دەنگێکی بەهێزە بۆ ئازادی، ئەگەرچی پێشێلکەری ئەم ئازادییە باوک بێ، یان دەنگی بەندگەی مزگەوتێک یاخود کولتور و ستراکتەرێکی راسیستی بێت.

ئەو وەک گەنجێکی هەژدە ساڵە، شیعر دەباتەوە ئەو شوێنەی کە دەبێ لەوێ بێ. بۆ بێ رتووش و زۆر لەخۆکرنی شاعیرانە و وێنەی شیعری. ئەو بۆ درکاندنی راستییەکان لە دەرئەنجامی ڕاستییەکانی یەک زۆررێ سڵ ناکاتەوە.

ئاخر یەحیا حەسەن و شیعرەکانی یەک بوون. ئەو گەنجێک بوو کە چەندین جار لەسەر دزی و سەیارەفراندن و حەشیشە کێین و فرۆشتن لە زینداندا دیلکرابوو. بەڵام لەپاڵ وەسفکردنی چەنەتی وەدووکەوتنی سەیارەکانی پۆلیس بەدوای ئەودا، بەموبالاتی خێزان و دەسەلات و دامودەستگاکانی کۆمەلگا لە بەرانبەر ژیانی گەنجێکدا، هەر هەموو ئەم هۆکارانە بە رووخساری بەدەمامکی خۆیانەوە، لە شیعرەکانی یەحیا حەسەندا، بە ڕووتی نیشاندەدرێن. ئەم چەند شیعرەی خوارەوە لە کتێبی یەکەمی یەحیا حەسەندا و لە وەرگیرانە سویدییەکیەوە کراونەتە کوردی.

Yahya Hassan, Nordstedt, 2017

منداڵی

پێنج منداڵ لە ڕیزێکدا و باوکیش بە گۆپاڵێکەوە

هەمووان پێکەوە دەگرین و گۆمێک لە میز

دەستی چەپ یاخود راستمان بۆ پێش خۆمان درێژدەکەین

ئای لەو دەنگەی کاتێک زرمە لە یەکێک هەڵدەسێ

خوشکێك کاتێک لەسەر قاچی چەپی بازدەداتە سەر قاچی ڕاست

میز جۆگەیە و بە قاچیدا دەڕژێتەخوار

یەکەم جار دەستی ڕاستی، دوای کەمێ تر، دەستی چەپی

گەر دواش کەوێ، بەرجێیەکی دیکەی دەکەوێ

زرمەیەک و هاوارێک و ژمارەیەک، سی، چل، پەنجا

دوا لێدانیش، شەقێک لە قن کاتێک ژوورەکە جێدێلرێ

دەستدەنێتە سەر شانی گچکەکەمان، قیافەی رێکدەخاتەوە و

بەرجنێو و شەقی دەدا

من چاوشۆر وچاوەڕوانی نۆرەی خۆمم

لە حەسرەتتدا، دایکم قاپەکان دەشکێنێ

لەولاشەوە، ئەلجەزیرە هەواڵەکانی پەخشدەکا

بلدۆزەرێک بە گرمەگرم

دەست وقاچی ژیان تاڵکەر

کەرتی غەززە لەناو تیشکا

ئاڵاکانن دەسووتێنرێن

گەر تاکە زایۆنیستێک بوونی ئێمە قبووڵنەکا

گەر بەڕاستی ئێمە هەبین

کاتێک بە دوای کەمێک هەوا و مانایەکدا هەناسەبڕکێ گرتووینی

لە قوتابخانە بەمان نییە بە عەرەبی قسان بکەین

لە ماڵیشەوە بەمان نییە بە دانیمارکی بپەیڤین

بەکسەک و هاوارەک و ژمارەیەک

گوورچیلەکە

گشت پێکەوە، بە خاڵەکم لە دوبەی، پارەی گوورجیلەیەکمان پاشەکەوتکرد

بە باپیرەییشم لە لوبنان، بە نەشتەرگەرییەکەی دلی

بە دەردی ئەوانی دیکە، پارەمان خڕدەکردەوە

لەژێر فەرشدا پارەکانمان دەشاردەوە

دەمانگۆڕییەوە بە دەلار و پێکەوە دەعاماندەکرد

خۆشەویستی

ئەوکاتەی من لە زیندان بووم، باوکم منداڵێکی دیکەی بوو

من نازانم ناوی چییە

بیرم نایە کوڕ بوو یان کچ

مەرەخەسییەک ، سەردانی مالی باوکم کرد

کە من هاتم، مندالەکان دلیان خۆش بوو، دەیانویست یاریم لەگەڵ کەن

باوەژنەکەم وتی: نابە پەنجەم بەر پەنجەی کەسیان بکەوە

گەورەکەیان، بە سکەخشە دەهات بەلام

زللەیەکی تووندی لێدا

منداڵەکە بە دەم گریانەوە وتی: ئاخر دایە تۆم خۆش دەوێ

زللەیەکی کەی پیاکیشا،

بەلام من نا، دایکی وتی.

دوانزە ساڵ

کاتێک برا بچکۆلەکەم سەرجێگاکەی خۆی تەڕدەکرد

بە بۆکس خ□ بەردەکراوە.

شەوێک براکەم رایوەشاندم: کاکە هەستە، میزم بەخۆمدا کردووە

بۆیە گرفتی وی بوو بە هی من.

بەدزییەوە خۆمگەیاندە توالێت و دەسری تەڕم پەیدا کرد و

لەشیم سڕی

دۆشەکە ئاونەدزەکەم پاککردەوە و

جلەکانیم کردە کیسە و لە ژێر تەختەکەی شاردمەوە

لێفەکەیشم هەرشەو گۆڕی

بۆ بەیانی، لێفەکەیشم تووردایە ناو عەللاگەکە و

لە پەنجەرەی قاتی یەکی ماڵمانەوە، هەلمدایە خوار.

دانم شت و نانێکی عەرەبیم خوارد

عەللاگەکەم لەلای دایکم، لە شوقەی ژمارە ٣٦جیهێشت

گەرچی باوکم پییوتبووم

ڕێم کەوێتە ماڵی دایکم، قەپۆزم شین و مۆردەکا.

لە دوای مەکتەب، عەللاگەکەم هێنایەوە

بۆنی میزی لێنەدەهات

باوکم هیشتا لەسەرکاربوو

لە ژووری میوان دانیشتم وجگەرەیەکم داگیرساند

لە دوورەوە، سەیری دیوارەکەم دەکرد.

ماڵبڕین

لەسەر ٣٠٠ لێدەخوڕین

لە سەیارەیەکی چەتالکراوی دزراوی بە ئیستەپدا

دەستکیش لە گیرفانەکانی دواوە دادگایکردنەکانی ئایندەن

من لەسەر جادەکەوە چاوچاوەنمە

پەنجەرەی سەر حەوشەکە دەشکەنی و

هەەدەگەرە و دەرگاکەی ماە دەکاتەوە

بەنی عەترەکەت هەشتا دەت

پەنجەرەکان تاریکدەکەم

“ئای ماک”ەکە لە رارەوەکەدا دادەنەم

ئامەزاکەم کەلوپەلەکان هەەدەگرە و دەیانبات بە ناو سەیارەکە

ئەو بە دراوسەکان دەلە: یارمەتی هاورەیەک دەدەین

بە نیازی گواستنەوەی ماەە.

دواتر تەڤەی و بەندگەکان، ئەمپریفایەر وقەوان و

لاپ تەپ وئایپاد و گیتارەکان

باران بەلەزمە لە جامی بەردەمی سایەق دەدا

فلچەکان هیچیان ئیش ناکەن

من نازانم، لە کوەە شاردراین

چەند رەقەمی سەیارەی دی دەدزین و رەقەمە کەنەکە دەگەەین

لە بانزینخانە فولی دەکەین و دوو هەەنییان بە لەدەدەین

قاچ لە بانزینەکە تووندەکات

من پیی دەەەم بە هەواشی بەلای چەپدا

ئامەزاکەم وەک شەت سەیارە لەدەخورە

وەک ئەوەی گەواهینامەی لەخوەینی رەسمی پە بە.

وەک ئەوەی شتەکانی ناو سەیارە، کەل و پەلی گواستنەوەی ماڵ بێ

ئێستاش لە ناو خەتی لەخوێینی پاسەکاندا گیرمانکردووە

من بە سەریا دەقیژێنم: گەمژە، پەم ناڵەی چی دەکەی؟

کورسی سایەق تا دەتوانم دەبەمە دوا، بەگ دادەنێم

هەر بە پێوە ، قاچ لەسەر بەنزین توونددەکەم

سەیارە باڵی لێدەردە.

بەکر ئەحمەد

202020503

هەنگاوێک بۆ کرۆکی شانۆی سەکۆ زاهیر عەبەڕەش

ئۆگستۆبواڵ لە زانکۆی کۆڵۆمبیا لە نیۆرک، لەوێ بە ستانسڵاڤسکی و برێخت ئاشنا دەبێت. کاتێک لە ساڵی 1955 دەگەڕێتەوە بۆ بەرازیل. پاشان گروپی شانۆی ئەرێنە دادەمەزرێنێت شانۆی گۆڕەپان دادەمەزرێنێت، دوو شانۆیی نمایش دەکات یەکەمیان (ئەسپ و پیرۆز) دوومیان شانۆیی (ماڵی ئەوبەرشەقامەکە). دوای هەموو نمایشێکی لەگەڵ خەڵک کە دەبوەوە و گفتوگۆی لەگەڵ خەڵکەکەدا دەکرد.
بەحوکمی ئەوەی بواڵ کەسێکی چالاکوان و ئەکتیڤ بووە لە بواری ڕامیاری و مافەکانی مرۆڤدا، هەمیشە پرسەکانی خەڵک لە پێشینەی کارەکانیدابووە و کارکردنەکانی ئاراستەبووە بۆ خەڵکە ئاساییەکەی بەرازیل. سەرەتای کارکردنی شانۆی ئەرێنە لە سەر شەقامەکاندا بووە، شانۆی سەر شەقامیان پێشکەش کردووە. چۆنێتی نمایشکردنی ئەم جۆرە میتۆدە لە سەرەتادا ئەوەبوو، کە شانۆی ئەرێنە لە بەرازیل لە گۆڕەپان و شەقامەکان دیمەنێکی شانۆیان لە کێشەکانی خەڵکی ناو گۆڕەپانەکە دروست دەکرد، بە ئاراستەی ئەوەی کە (کریسەیەک) تەنگەژەیەک بخولقێنن.

سەرەتای کارکردنی بواڵ ئەوەبوو کە تەنها پێشنیاری لە بینەران وەردەگرت و بێ ئەوەی بینەر بەشداربێت، بەڵام پێشنیارو بۆچونەکانی بەهەند وەردەگرت. یەکەمجار تەنها بینەران پێسنیاریان دەکرد کە نمایشەکە چۆن بڕوات ئەکتەرەکانیش بەشێوەی پێشنیازی خ□ک□کە نمایشەکەیان پێشکەش دەکرد.، بەڵام جارێکیان ژنێک پێشنیار دەدات. بەڵام ئەکتەرەکان لە پێشنیارەکەی ناگەن، چەندجارێک پێشنیازەکەی خۆی دوبارەدەکاتەوە، تا لەدواجاردا ژنەکە تووڕە دەبێت خۆی هەڵدەسیتە سەر تەختەی شانۆکە. بواڵیش بەوە خۆش حاڵ دەبێت رێ لە ژنەکە ناگرێت کە بێتەسەر شانۆکە، ئەوە یەکەم جاربوو کە بینەرێک بێتە سەر شانۆکەو ئاراستەی روداوەکە بگۆرێت بەو شێوەیەی خۆی ئارەزووی دەکات. ئەم رووداوەش دەبێتە گۆڕانکاریەک لە کارکردن و دیدی ئۆگستۆ بواڵدا. نمایشەکە دەگۆڕێت و دەبێت بە شتێکی تر. ئەوە سەرەتایەکی باش بووە بۆ بەشداریکردنی بینەران لە نمایشەکەدا.

لەوکاتەوە لەساڵی 1960 ب□ تەواوی فۆرمی شانۆکەی گۆڕی کە بینەر خۆی بەشدار بێت.

شانۆی سەکۆ، میتۆدێکی تەفاعولیە کە بینەر ئەو هەلەیان بۆ دەرەخسێت کە کاردانەوەیان هەبێت، لە رەوشەکەدا بژین و ڕوونکردنەوەیان هەبێت، پەیوەندی بگ□رن لەگەڵ ئەو کێشەیەدا کە پێشکەش دەکرێت.

شانۆی سەکۆ ،گەمەی میتۆدێکی پێداگۆگیانەیە بۆ ئازادی و گ□□انکاری. تێکستی شانۆی سەکۆ تێکستێکی زۆر کورتە، ئەو تێکستەش رەنگدانەوەی کێشەیەکی راستەقینەیە، کە هەمیشە تێکستەکە بە ڕەوشێکی ناخۆش کۆتایی دێت. ئەم جۆرە کۆتاییە وا لە بینەر دەکات کە رۆڵی خۆیان بگێرن لەو دۆخەدا کە دەخرێتە ڕوو. نمایشەکە بووەستێنن و ئەو چارەسەرەی کە خۆی بە باشی دەزانێت بیخاتە ڕوو.

شانۆی سەکۆ سەرەرای ئەوەی نمایشێکی شانۆییە و تێکستێکی خۆی هەیە ، بەڵام لەگەڵیشیدا پرۆسێسی دروستکردنی بەرهر□م□کی شانۆی و نووسینی تێکستێکی شانۆییە، کە ئەکتەرەکان و بینەران لێکۆڵینەوە لە ماکە کۆمەڵایەتیەکانی کێشەکە دەکەن، ڕووداوەکان هەمیشە لە ڕاستیەوە سەرچاوە دەگرێت، نەک لە وەهمەوە، ئەو سەرجەم گۆڕانکاری و پرۆسێسی دروستکردنی شانۆییە هیچی کەمتر نییە لە خودی نمایشەکە، پرۆسێسی دروست بوون لە خودی بەرهر□م□کە گەورەترە، ئەوەش ئەوەیە کە چۆن ئەکتەرەکان و بینەران گەشتێک لە ئەزموونەکانی ژیانەوە بەرەو تیۆری□□کان ل□ بارەی ژیانەوە دەکەن. ئەوەش ناودەنرێت گەشتێکی فکری و هۆشمەندانە، ئەم گەشتە فکریە تەواو گاریگەر و داینامۆی گ□□انکاریە ناوەکیەکانە.

شانۆی سەکۆ شانۆیەکی پڕ هێزە، لەگەڵ پرس و بابەتە ئاڵۆزەکاندا

مامەڵە دەکات، بۆ نموونە بابەتەکانی وەک چەوساندنەوەی ژنان ئەو گرفتانەی کە لە شوێنی کارکردن دروست دەبن، ئیزعاجکردن یان چەن پەیوەندی بگرین و ناکۆکیەکان چارەسەر بکەین.

ئەم دیمەنە کورتەی شانۆی سەکۆ چەند خولەکیە بە هەموو جۆر لە خەڵکەکە بە هەموو چینەکانی کۆمەڵگا نمایش دەکرێت. لە نمایشەکەدا کاتێک ئەکتەرەکان دەگەنە خالە و ترۆپکی کێشەکە نمایشەکە تەواو دەبێت. پاشان بە هاوکاری جۆکەرێک، واتا ئەکتەرێکی تر کە میانگیری دەکات لە نێوان ئەکتەرەکان و بینەراندا. پاشان داوای هاوکاری لە بینەر دەکرێت، کە پێشنیاری خۆیان دەربرن بۆ ئەوەی هاوکاری ئەکتەرەکان بکرێت، لە چارەسەرکردنی ئەو کێشەیەدا کە لە نمایشەکەدا روودەدات. ئەمەش هەروەک پاوڵۆ فریرێ و ئۆگستۆ بوال جەختیان لەسەر دەکردەوە، ئەوەی لە نێوانماندا گفت و گۆی لەسەر دەکرێت دۆخ و واقعی ئێستایە، ئێمە نامۆ نین بە واقیع و واقعیش نامۆ نیە بە بەشداران، ئەو داکەوت و واقیعە لە ئێمە جیا نابیتەوە، و ئەمەش لە واقیع دانابرێین، ئێمە نەک هەر لە ناو جیهاندا ناژین، بەڵکو لەگەڵ جیهاندا دەژین. ئێمە کە دانیشتووین تەنها تەماشاکەر نین بەڵکو دروستکەرو بونیادنەرین. لەو دیدگایەوە ڕا، ئەو بینەرەی کە بەشدار دەبێت دەتوانێت بە چەند جۆرێک، بەچەند پێشنیازێک چارەسەری ئەو کێشەیە بکات. هەم بە دیالۆگ، هەم وەک رووداو یان بە زمانی جەستە، بەدیدگایەکی رەخنەگرانەوە، هاوکاری لە دۆزینەوەی چارەسەری کێشەکان دەکات.

بەجاری دووەم ئەو نمایشە کورتە چەند خولەکیە دووبارە دەکرێتەوە. ئەمجارەیان واتا دووەم جاری پێشکەشکردنی نمایشەکە بینەران دەتوانن دیمەنەکە رابگرن و بووەستێنن لەوکاتەی کە بینەرێک هەست بکات ناتەواویەک هەیە، یان دیالۆژی ئەکتەرەکە شێوەیەکی تر بێت، یان هەر جولەیەک و رووداوێک کە بینەر هەست بکات نابێت بەو شیوەیە بێت، ئەو واقیعە دەبێت بگۆڕدرێت.

ئەو شێوەی کارکردنەی شانۆی سەکۆ کە وەک ئەوەی ئەمرۆ هەیە، هەر بۆ هۆی بەشداریکردن و هاوکاری بینەرانەوە بووە. واتا بینەران و خەڵک خاوەنی پرس و کێشەکانن، هەر ئەوانیش فۆرمێکی تایبەتیان بە شانۆی سەکۆ بەخشیووە. کرێکاران، کاسپکاران، فەرمانباران، جووتیاران، خوێندکاران، ژنان و هۆمۆکان، لەسپیسکەکان و نێرەمووکەکان خۆیان باس لە ژیان و چەوساندنەوەی خۆیان دەکەن. ئەوە شتێکە ڕەنگە ئەکتەرەکان هەرگیز رۆژێک لە رۆژان دووچاری ئەو گرفتە نەبووبن وەک ئەوەی کرێکاران و کاسپکاران…هتد تووشی هاتبن.

بواڵ شتێکی نوێ کەشف دەکات ئەوانەی کە خۆیان تووشی دووجاری چەوساندنەوە هاتوون هەڵدەستنە سەر شانۆکەو رووداو بابەتەکان

دەگەڕێن. بەتەکشکانی سنورەکانی نمایش و واقیع لەو حاڵەتەدا بینەر دەبێتە پاڵەوانی نمایش. ئەوەش بە گوێرەی بوارە ئەمە تێپەڕاندنی سنورەکانە کە زۆر بەڕوونی دەتەقێتەوە.

نامەی ئەدەبی - نامەی (د. ئازاد حەمە شەریف) بۆ (سەباح

ڕەنجدەر

برا و هاوڕێی ڕۆژانی جوانی و خۆشی و ناخۆشیم کاک (سەباح رەنجدەر): بابگەڕێینەوە بۆ سەرەتاکان.

دەمەوێ لەم نامەیەدا کەمێك باسی سەرەتای برادەرایەتیمانت بیر بهێنمەوە تاوەکو تیشکێك بخەمە سەر ئەو ڕۆژانەی خۆشەویستی و پاکی و دڵسۆزی و خۆنەویستی و خۆنەپەرستی لێ دەتکا، ئەو ڕۆژانەی برادەر بەقەد برا دڵسۆز بوو، بە پێچەوانەی ڕۆژانی ئەمڕۆ کەوا زۆربەی ئەوانەی خۆیان بە برادەر دەناسێنن، هیچ یەکێك لەو ئاکارانەی سەرەوەیان تێدا نەماوە، بۆیە منیش خۆم لەو جۆرە خەڵکانە دوورەپەرێز گرتووە و لەناو دنیای تەنیایی خۆمدا دەخولێمەوە، هەرگیز نامەوێت بە ڕەنگی ئەو ڕۆژگارە نەفرەتییەی ئەمڕۆ خۆم پیس بکەم. من هەمیشە بە یاد و یادەوەری ڕۆژانی گوڵڕەنگی شەستەکان و حەفتاکان و هەشتاکان و نەوەدەکان دەژیم، نایەڵم چڵەدووکەڵی هەناسەی ئەم ڕۆژگارە چەپەڵەی ئەمڕۆ تێیدا دەژین منیش بخنکێنن.

وا لەو نامەیەدا باسی ئەو برادەرایەتییە لە برا زیاترە پاك و راست و بێ فێوفێڵ و بێ بەرژەوەندییەی نێوان هەردووکمان دەکەم کەوا سەرەتاکەی دەگەڕێتەوە بۆ ناوەڕاستی هەشتاکانی سەدەی رابردوو. چاکم لە بیرە سەرەداوی ناسیاوی و برادەرایەتیمان بۆ نزیکەی سی و شەش ساڵ لەمەوبەر دەگەڕێتەوە و بە بۆنەی ئەوەی ئەو هەموو ماوە دوورودرێژە نە ساردییەك، نە ناکۆکییەك و نە هیچ دڵ ئێشانێك لە نێوانمان رووی نەداوە، بۆیە برادەرایەتییەکی وا دانسقە و دەگمەن و نایاب پێویستی بەوەیە بنووسرێتەوە و رێزی لێ بگیرێت و بە جوانی باسی بکرێت.

وەکو گوتم نزیکەی سی و شەش ساڵ لەمەوبەر، مانگی ئاداری ساڵی (1984) بوو تازە "قەلەڕەش" – شیعرە ناودارەکەی (ئێدگار ئاڵان پۆ)م لە ژمارە (2)ی گۆڤاری (ئاسۆس)دا بڵاوکردبۆوە. ئەوسا (کۆلیژی ئاداب – زانکۆی سەڵاحەدین) لە سەر کەندەکەی گەڕەکی (گۆکەند)ی هەولێر بوو، من سەردانی برادەرانی دەستەی گۆڤاری (ئاسۆس)م کردبوو، لە پێش دەرگای کۆلیژ لەگەڵ خاتوو (پەرێز سابیر)، ئەوسا دکتۆر نەبوو – خوێندکاری بەشی کوردی بوو، خوشکی هاوڕێی دێرینم (شاکر سابیر) بوو – قسەمان لەبارەی ئەدەب و رۆشنبیری دەکرد.

گەنجێکی کۆك و تازە سمێڵ دەرکردوو، قسەنەرم و خۆش گوفتار هاتە پێش و لەگەڵا (پەرێز خان) لەبارەی گۆڤاری (ئاسۆس) و وەرگێڕانی شیعرەکەی (ئێدگار ئاڵان پۆ) قسەی کرد. (پەرێز خان)یش گوتی ئەوە (ئازاد حەمە شەریف)ی وەرگێڕی شیعرەکەیە و چیت هەیە بۆ خۆت یەکسەر

لەگەڵ ئەوی باس بکە. لە قسەکانی ئەوسا وادیاربوو زۆر بە شیعرەکە و وەرگێڕانەکەی دڵبەند بوو، داوای دەکرد شیعری بەرزی لەو بابەتە وەربگێڕم تاوەکو خوێندەوارانی دیکە کەوا بە ئاسانی دەستیان بە شیعری جیهانی راناگات، بتوانن سوود لە ئەزموونی شیعری دنیا وەربگرن. ئەگەرچی کاك (سەباح رەنجدەر) بە تەمەن حەوت ساڵێك لە من گەنجتر بوو، بەڵام چونکە برادەرایەتیمان لەسەر بناغەی رۆشنبیری و ئەدەبی، نەك بەرژەوەندی و خۆپەرستی دامەزرابوو، بۆیە ئەو برادەرایەتییە رۆژ بەرۆژ بەتینتر دەبوو، گەشەی دەکرد. ئیتر لەوساوە تا ئێستا بۆ پسانەوە برادەرایەتییەکی پاك و دڵسۆز و راستگۆیانە لە نێوانمان هەیە.

هاوڕێیەتیمان هێشتا بەهێزتر بوو، وابزانم دووەم، یان سێیەم دیدەنمان بوو لە کۆڕێکی ساڵی 1984ی کاك "عەبدوڵڵا عەباس" کەوا لەبارەی "رۆڵی رۆژنامەگەری لە پێشخستنی رۆشنبیریدا" یان بابەتێکی ئاوایی بوو لە هۆڵی "چاودێری زانستی" لە هەولێر یەکترمان بینییەوە. (سەباح رەنجدەریش وەك هەر کەسێکی دی) هاتبووە ئەو کۆڕە.

دوای کۆتایی هاتنی کۆڕەکە مامۆستا (محەمەد مەولوود مەم)ی چیرۆکنووسی گەورەی کوردم ناسی وەك لە نووسینێکم بەناوی "چۆن (مەم)م ناسی؟"دا بڵاوکردۆتەوە. هەر لەو دەمیشدا کاك (سەباح) لە پشت (مەم) راوەستا بوو، یەکسەر هەردووکیانم پێکتر ناساند. دوای ئەوە بە دەم رێگاوە بەرەو خوار بۆ لای (فلکەی زەعیم) بە پێ دەچووینە خوارەوە و لەوێ (مەم) گوتی: "دەباشە، ماڵی منیش لەم خوارەوەیە"

بەدەم رێگاوە باسی پرۆژە رۆشنبیرییەکانی خۆم و خوێندنەوەم و ئەو وەرگێڕانانەی کردبوومن وەك "مردنی دێوەرەیەك"و "کافکا" و تاد....، کە هێشتا چاپ نەکرابوون، بۆ "مەم"م گێڕانەوە. ئەویش باسی رۆمانی (رێگا) و (پایزە خەون)ی، بۆمان کرد کەوا هێشتا دەستنووس بوون، دیاربوو ئەو حەزی دەکرد زیاتر ئاشنای یەك بین، بۆیە کاتێ گەیشتینە لای (فلکەی زەعیم) گوتی: "دەبا بچینە ماڵەوە و قاوەیەك بخۆینەوە". ئێمەش پێمان خۆش بوو پیاوێکی وا گەورە بانگێشتمان بکاتە ماڵی خۆی و ئیتر لەناو باخچەی ماڵەکەی دانیشتین و ئینجا لەجیاتی قاوە، ماستاوی مەڵی پێداین.

دواتر من ژنم هێنا و خەریکی ژیانی خێزانیی خۆم بووم، ماوەی نزیکەی شەش مانگێك ئاگام لە نووسین و نووسەران بڕا و تا رۆژێ لە رێکەوتی 28/10/1985 لە دیداری (یەکەم زنجیرە لێکۆڵینەوەی شانۆ و ئەدەبی شانۆیی) کەوا لە هۆڵی (نەقابەی کرێکاران)ی شاری هەولێر سازکرابوو، بە توێژینەوەیەك لەبارەی (مردنی دێوەرەیەك) بەشدار

بووم. ئێوارەکەی ئەو رۆژە راستەوخۆ لەلایەن خودی (بەڕێوەبەری ئەمنی بەلدەی هەولێر)ەوە لەناو هۆڵی دیدارەکە دەستگیرکرام و لە رێکەوتی 16/4/1986 بە لێبووردنێکی مەرجدار ئازادکرام، بەڵام چ جۆرە لێبووردنێك؟ لێبووردنێك کەوا رێك مانای مەرگ بوو، بەو مەرجە ئازادکراین بچینە ناو کێڵگە بە مین داچێنراوەکانی (فاو) کەوا تازە لەلایەن ئێرانەوە گیرابوو، بچین جەنگ لەگەڵ مین و دێوەزمەی مەرگ بکەین. هەرچۆنێك بێت، بە هەزار قوڕبەسەری و دەردەسەری خۆم گەیاندەوە کوردستان.

دوای راکردنم بۆ جارێکی دیکە لە سەربازی و هاتنەوەم بۆ هەولێر، بە پەنادزە و لێرە و لەوێ پەیوەندیم لەگەڵ نووسەران دەستی پێ کردەوە. ئەوە بوو لە رێگای کاك (ئیسماعیل بەرزنجی)یەوە زانیم مامۆستا (مەم) نەخۆشە و (مەم)یش هەواڵی (هەولێر)ی منی پێگەیشتبوو، بەڵام چونکە نەخۆش بوو لە رێگای کاك (ئیسماعیل بەرزنجی)یەوە هەواڵی ناردبوو کەوا پێی خۆشە سەردانی بکەم. دیسان چوومەوە ماڵی (مەم) و سەردانم کرد و ئەوسا باسی (کاروان و سەگوەڕ)ی خۆی کرد و پاشتریش زۆر باسی ئەدەب و چیرۆك و کورد و نووسەرانمان کرد. دواتر کاك (سەباح رەنجدەر)یش پەیوەندی پێوە کردمەوە و هەفتانە، یان من سەردانی ئەوم دەکرد، یان ئەو سەردانی منی دەکرد.

ڕاستییەکەی لەسەرەتای هەشتاکاندا رۆژانی زۆر ناخۆشمان بە رێ کرد. ئەوسا (سەباح رەنجدەر) لە کۆڵانەکەی خۆیان، دوکانێکی بچووکی هەبوو، بە ڕەنجی شانی نانی خۆی و دایك و برا و خوشکی پەیدا دەکرد، چونکە کاتێك ئەوم ناسی، بەداخەوە باوکی کۆچی دوایی کردبوو. هاتوچۆی نێوانمان لە ترسی گیران و راوەدوونانی چەتەکانی (بەعس) هەر بە پێیان بوو. زۆرجاران کۆڵانە و کۆڵان بەناو گەڕەکی (سەیداوە)دا دەهاتینە بن قەڵات، یان چایخانەی (مەچکۆ) و جاروبار لەوێ یەکترمان دەبینی و کاتی بینینی پاشترمان دادەنا.

زۆرجاران کاك (سەباح) پیاوەتی ئێوە و بنەماڵەی ئێوەم لە بیرە کەوا دوای بەربوونم لە زیندانی (بەعس) و راکردنەوەم لە کێڵگە مینەکانی (فاو) و بڕیاری نەکردنی سەربازیم بۆ (بەعس)، بە حوکمی ئەوەی کاك (عەباس)ی خوالێخۆشبووی برات پۆلیس بوو، لە (بەشی جموجۆڵی پۆلیسی هەولێر) بوو، هەواڵت پێداوم کەوا کام گەڕەك لە هەولێر دەکەوێتە بەر شاڵاوی پشکنین. منیش چیم پێکراوە بە برادەرانی خۆم گوتووە، لە پشکنینی گەڕەکەکان ئاگادارم کردوونەتەوە و بەوەش زۆرجار گیانی من و گیانی دەیان برادەر لە کەوتنە چنگ چەتەکانی (بەعس)و نۆکەرانی (بەعس) پاراستووە. تەنانەت جارێکیش چاکم لە بیرە برادەرێکم گیرابوو کاك (عەباس)ی برات لەبەر

خاتری من وای کرد رزگاری ببێت.

رۆژ لەدوای رۆژ برادەرایەتیمان بەهێز دەبوو، ئەوە بوو لە یەکێك لەو یەکتر بینینانەدا پێت گوتم کەوا شیعر دەنووسیت و دیوانە شیعرێکی دەستنووسیشت هەیە بەناوی (زێوان). دواتر ئەگەر هەڵە نەبووبم ساڵی 1987 بوو پێت گوتم کەوا لە (دەزگای سانسۆری کتێب) لە (بەغدا) سێ جار لەسەر یەك رەفز کراوەتەوە. منیش لەوبارەیەوە لە چاپخانەی (مەچکۆ) قسەم لەگەڵ خوالێخۆشبوو (مەحموود زامدار) کرد، ئەویش دوای چەند مانگێك بۆی لە (دەزگای سانسۆری کتێب) دەرهێنایت. باشە ئەوە دیوان دەرچوو، خۆ پارەی چاپکردن لە توانای گەنجێکی تازە پێگەیشتووی بێ مووچەی (هەولێر)دا نەبوو.

لەو سەرودەرەدابوو منیش وەرگێڕانی (وێنەی هونەرمەند لە تافی لاویدا)ی (جێمس جۆیس)م لە (دەزگای سانسۆری کتێب) دەرچوو بوو، لە بیرتە پێکەوە چووینە (ئەمینداریێتی رۆشنبیری و لاوان – ناوچەی ئۆتۆنۆمی) و لەوێ لای کاك (سەعید یەحیا خەتات) کتێبەکەی تۆم لەگەڵ وەرگێڕانەکەی خۆم پێشکەش ئەوێ کرد بۆ وەرگرتنی (پشتگیری چاپ) و دواتر چاکم لە بیرە کەوا پسپۆری هەڵسەنگاندنی دیوانە شیعری (زێوان) مامۆستای شاعیر (حەسیب قەرەداخی)ی خوالێخۆشبوو بوو.

دوای نیوەڕۆ بوو، وابزانم دەوروبەری کاژێر 2:15 بوو، بە پەنادزە سەرێکم لە (چاپخانەی مەچکۆ) دا، دوای سڵاوکردن کاك (تەحسین مەچکۆ)ی خاوەن چاپخانەکە پێی گوتم ئەو پیاوەی ئەوێ ناناسیت، منیش دیاربوو بە خزمەت مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) نەگەیشتبووم، چوومە خزمەتی و کاك (تەحسین مەچکۆ) پێکی ناساندین. مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) پیاوێکی جوانی قسەخۆش بوو، وابزانم ئەوسا لە کۆتایی پەنجاکانی تەمەنیدا بوو. دوای یەکترناسین لێی پرسیم: "(ئازا)ی کوێم ئەناسیت؟"

منیش گوتم: "بەڵێ. فەرموو چیت پێویستە، لە خزمەتتام؟"

گوتی: "ئەوە کاژێرێك زیاترە لێرە دانیشتووم و ماڵی (ئازا)ی کوڕم پێ نازانم. ئەگەر تۆ دەزانی لە کوێیە، زەحمەت نەبێت بمگەیەنیتە ماڵەکەی."

منیش گوتم: "بەڵێ پێی دەزانم و (ئازا) برادەرمە. بە چاوان. فەرموو ."

ئەوسا ماڵی (ئازا) لە شوقەیەکی لای (شەقامی پزیشکان)ی لای (فلکەی شێخ مەحموود) بوو. بۆیە بە پێیان کەوتینە رێ. مامۆستا جانتایەکی دەستی پێ بوو، هەستم کرد بۆ ئەو گرانە، چونکە پێی گوتم ئەگەر دوورە بە تاکسی بچین، منیش جانتاکەم لێی وەرگرت و کەوتینە رێ و پێم گوت ماڵی کاك (ئازا) ئەوەندە دوور نییە و پێویست بە تاکسی ناکات. بەڵام راستییەکەی من راکردووی سەربازی بووم، نەدەوێرام

سواری تاکسی بم، بۆیە هەموودەم بۆ من بە پێیان باشتر بوو.
لە رێگا مامۆستا لێی پرسیم: “(سەباح رەنجدەر) دەناسیت؟”
گوتم: “بەڵێ. برادەریشمە. بەڵام بۆ دەپرسیت؟”
گوتی: “شیعرەکانی زۆر ئاڵۆزن و ئەو برادەرە زۆر لە رێرەوی شیعری کوردی لایداوە.”
منیش گوتم: “(سەباح رەنجدەر) گەنجێکی تازە هەڵچووە، خۆ ناکرێت نەوەی نوێ وەکو نەوەی کۆن بنووسێت. ئەگینا هەموو شتەکان بێتام دەبن و دەبنە دووبارە. با هەرکەسە و شێوازی خۆی هەبێت.”
دیاربوو مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) پسپۆری هەڵسەنگاندنی شیعرەکانی (سەباح رەنجدەر) بوو، دەیەویست لە نزیکەوە زانیاری لەبارەی خاوەنی ئەو دیوانە بزانێت، بۆیە دوای گەیاندنی مامۆستا بە ماڵی کاك (ئازا)ی کوڕی بە مامۆستام گوت: “حەز دەکەیت لە نزیکەوە خاوەنی دیوانی (زێوان) بناسیت؟”
مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) گوتی: “بۆ نا؟”
گوتم: “دوای دوو کاژێری دیکە لەگەڵ کاك (سەباح رەنجدەر) دێینەوە خزمەتت.”
وابزانم ئەو دەمەی خواحافیزیم لە مامۆستا کرد، کاتەکە نزیکەی ببووە (3:00)ی دوای نیوەڕۆ. هەڵکوت بە پێیان لە (شەقامی پزیشکان)ەوە بە کەمتر لە کاژێرێك، خۆم لەناو گەڕەکی (بەلاشاوە)، لە دوکانەکەی کاك (سەباح رەنجدەر) دیتەوە. لەوێشەوە هەڵتەك هەڵتەك لەگەڵ کاك (سەباح رەنجدەر) بە پێیان کەوتینە ڕێ تا گەیشتینەوە ماڵەکەی کاك (ئازا) و لای مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) بەڕێز.
هەر دوای دەرگا کردنەوە گوتم: “مامۆستا، فەرموو ئەوەش کاك (سەباح رەنجدەر)؟”
دوای یەکترناسینی کاك (سەباح رەنجدەر) و شاعیری گەورەی کورد مامۆستا (حەسیب قەرەداخی)، من لە هاوکێشەی شیعربوون و شیعرنەبوون هاتمەدەرەوە، ئەوەم بۆ هەردوو برای شاعیر بەجێ هێشت و هەردووکیان بۆ ماوەی پتر لە کاژێرێك لە ماڵەکەی (ئازا) کەوتنە گفتوگۆ. قسەکان زۆر بوون و تەواو نەدەبوون، ئەوە بوو بڕیاریان دا بچنە (یانەی فەرمانبەران) و ئێوارەکەی ئەو رۆژە لەوێوە سەرلەنوێ باسی شیعر و ناشیعر، باسی چۆنیەتی بەکارهێنانی زمان لە شیعردا، باسی بابەتی ناوەرۆکی شیعر، باسی وێنەی شیعری سادە و ئاڵۆز و چەندان بابەتی دیکە بکەن.
من تا بەردەرگای (یانەی فەرمانبەران) لەگەڵیان چووم، بەڵام چونکە راکردووی سەربازی بووم و زۆریش نەبوو لە چنگ زیندان رزگار ببووم، بۆیە دەترسام نەوەك یەکێك لەوێ بمبینێ و وەکو جاری جاران زمانم

لێ بدرێت و بکەومە داوەوە، بۆیە داوای لێبووردنم لە هەردووکیان خواست و بە پێ بەرەو ماڵ چوومەوە. ئیتر ئەو ئێوارەیە چۆن کاك (سەباح رەنجدەر) و مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) گەیشتبوونە لێك تێگەیشتن کەوا دیوانی (زێوان) شایەنی پەسەندکردن و چاپکردنە، ئەوا من نایزانم، بەڵام دڵنیام ئێوارەکەی زۆر قسەیان لەبارەی دنیای پاکی شیعر کردووە، چونکە مامۆستا (حەسیب قەرەداخی) پیاوێکی خوێندەوار و رۆشنبیر و شیعرناس بوو. قسەکانی بەڕێ و جێ و دیالیکتیکیانە و سەلمێنەر بوون. بەداخەوە، من هەر ئەو جارە بە خزمەتی ئەو زاتە گەیشتووم، لەو ماوە کورتەدا زانیم (حەسیب قەرەداخی) کەسێکە بە زەمینەیەکی گەورەی زانیارییەوە لەناو گۆڕەپانی ئەدەبی کوردییە.
دوای پەسندکردنی دیوانی (زێوان) بڕیاری لە چاپدانی دیوانەکە درا لەسەر بودجەی (ئەمیندارێتی رۆشنبیری و لاوان -ناوچەی ئۆتۆنۆمی)، دەبوایە کتێبەکە بۆ چاپکردن بۆ شاری (سلێمانی) یان بۆ (بەغدا)، بنێردرێت، چونکە ئەوسا توانای چاپکردنی کتێب لە شاری (هەولێر) زۆر کەم و سنووردار بوو. کاك (سەباح رەنجدەر) نەیدەزانی چی بکات، بەڵام چونکە من پێشتر لە (بەغدا) خوێندبووم و ژیابووم، خەڵکیشم زۆرتر دەناسی و کتێبی (مردنی دێوەرەیەك)یشم پێشتر چاپ کرد بوو، بۆیە پێم گوت: “ئەوەش ئاسانە و ئەگەر پێتخۆش بێت من (وێنەی هونەرمەند)م بە کاك (نازم دڵبەند) داوە تا سەرپەرشتی چاپکردنیم بۆ بکات، هی تۆش هەر بەودا دەنێرین چاپ بکرێت؟”
سەرەنجام، ئەوە بوو کتێبی (زێوان) درا کاك (نازم دڵبەند) و ئەویش سەرپەرشتی کتێبەکەی کرد و لە ساڵی (1988)دا بە چاپ گەیشت. لێرە بۆیە ئەو شتانەم باسکرد چونکە هەستم کرد لەو بابەتەی بە ناوونیشانی “لە ئاهەنگی بیست ساڵەی زیڕاندا” کەوا وەکو پێشەکی بۆ بڵاوکردنەوە ئەلیکترۆنیە (PDF)ەکەدا لە حوزەیرانی (2008)دا لە سایتی (دەنگەکان)دا بڵاوکراوەتەوە، دواتر گوازراوەتەوە سەر سایتی (کوردپیدیا)، ئەو بەشە زانیارییانەی سەرەوە لەبیرکراون، ئەگینا دەزانم ئێوە چەند راستگۆ و دڵسۆز و بەئەمەکن، هەرگیز چاکەی کەس لە بیر ناکەن. ئەگەر بمەوێت چەندان بیرەوەری دیکەی ڕۆژانی خۆش و ناخۆش لە نێوانمان هەن دەکرێ باسیان بکەم، بەڵام چونکە ئەوانە پەیوەندیان بە هەندێك لایەنی ڕۆشنبیری و کەسایەتی ڕۆشنبیری میللەتەکەمانەوە هەبوو، ئەوانیش ڕۆڵی جوان و چاکیان بینیوە لە یارمەتیدانی گەنجێکی تازەهەڵچوودا، بۆیە زیاتر تیشکم خستەسەر ئەوانە. ئەوانی دیکە با بۆ کاتێکی دیکە و بۆنەی دیکە بمێنن. هەر بەرز و سەرفراز بێت برایەتی و برادەرایەتیمان، بە هیوام زۆر لەوە بەرەو پێشتر بچیت و هەر سەرکەوتوو بن.

د. ئازاد حەمە شەریف
1/1/2020 هەولێر

ترافیکەکانی ژیان دڵی ژنێك راناگرن … چنوور نامیق

تاقەتم چوو لە‌م سروشتە بێئاگایە

رۆژێك ئەبم بەڕابوردوو

ئاوڕ لەكەس نادەمەوە

نە لە دوودڵیی نیشتیمان

نە لەنوێژی پەپولەیەكی تازەفام

نەلە درودی ئێوارەیەكی رەنگپەڕیو

نە لەهەواڵی سواوی تیڤییەكان

دەمەو كۆچە

نەشەقام بیری من ئەكا و

نەدڵی بەتاڵی پیاوێك داگیر ئەكە م

هەر ئەڕۆم و

ئاوڕ لە زامی نیشتیمان نادەمەوە

نە لە ئاگرە سەرشێتەكەی شاری دڵم

نە لە پاركەكانی شار و

نە لە منارەی شكاو و

نه له قهڵا تاقانه‌كه‌م

لێره په‌نایه‌ك شكنابه‌م

بیر له دوا دێری شیعرێكی قژ ئالۆزم بكه‌مه‌وه

هیچ چیرۆكێك بۆلای ئێوه‌م ناباته‌وه

ئیتر له‌كه‌س توڕه نابم

نه رۆشنبیری كۆیله‌ی حه‌ز

نه سه‌ماكه‌ری دڵپاك و

نه سۆزانییه راستگۆكانی ئه‌م سه‌رده‌مه رامناگرن

ئیتر ئه‌بم به‌ڕابوردوو

بیری شه‌قامی شار ناكه‌م

ئاوڕ له ئاده‌مه‌كانی وڵات ناده‌مه‌وه

نه له نوسه‌ره بێبابه‌ته‌كان

نه له هاوڕێ بێڕێگه‌كان

نه له درۆزنه دڵسۆزه‌كان

نه له به‌قاڵه گۆرانیبێژه‌كان

نه له هونه‌ره سواوه‌كان

نه له‌تۆ

نه له‌گوڕگوڕ

نه له‌و.....

كاتێ ئه‌بم به‌ڕابوردوو

ده‌بمه تارمایی ماڵه‌كه‌م

ده‌بمه خانمه پاڵه‌وانی

ئەو رۆمانانەی ژیانێك دڵدارم بوون و نەمتوانی شەوێك لە پاڵیان بخەوم

ئیتر ئەو داگیرکەرە نیم

دڵی پیاوێك بكەمە شار

ئیتر دەستە ساردەکانم

بە پەنجەرەی ژیانەوە جێناهێڵم

ئیتر فنجانی شکاوی کاتی زیزبوونی عاشقان

تامی لێوەکانم ناکات

ئیتر و ئیتر و ئیتر

نەشەقام بیری من ئەکا و

نەدڵی بەتاڵی پیاوێك داگیر ئەکەم

1-4-2020.

ڕۆڵی باشووری کوردستان لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەید□و□□ای نەهریدا -11- .. ڕەسوڵ بۆسكێنی

بەشی یانزهەم

تێکچوون و ئاڵۆزبوونی بارودۆخ لە سەرانی ڕاپەڕینەکە

بەپێی ئەو زانیارییانەی لە نامەکانی حەسەن عەلی خاندا تۆمار کراون، دوای کۆبوونەوەی لەگەڵ سەرۆك هۆزەکان و گەڕانەوەی ئەحمەد بەگی یاوەر بۆ ئەستەمبوڵ، پەیمان و بەڵێنەکانی سوڵتان لە ڕێگای ئەحمەد بەگ هیچ کاریگەری بۆ سەرانی ڕاپەڕینەکە و شێخ عوبەیدوڵڵا

نەبووە و تەنیا بۆ هێورکردنەوەیان بووە، تاکو دەداویان بخەن و باشتر بتوانن لەڕاپەڕینەکە بدەن، چونکە هەر دوای کۆبوونەوەکەی ئەحمەد بەگ بارودۆخەکە گۆڕانی بەسەردا هاتووە، یا هیچ نەبێت لە باشووری کوردستان، کە ئەو کاتە هێمن ترین شوێنی ڕاپەڕینەکە بووە، دەوڵەتی عوسمانی کەوتۆتە هەڕەشە و ترساندنی سەرانی ڕاپەڕینەکە، ئیتر شێخ عەبدولقادر گەڕاوەتەوە نەهری و هەمزاغاش بە ئاگاییەوە مامەڵەی لەگەڵ بارودۆخەکە کردووە، هەموو ئەمانە لە نامەیەکدا حەسەن عەلی خانی گەڕووسی بۆ: عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (بۆ تەورێز)ی ناردووە، دەنووسێت:

“نامەی ژمارە: 95

لاپەڕە: 283

مێژوو: 11ی جەمادی یەکەمی 1298 کۆچی (11- 4- 1881ز)

بۆ: عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (بۆ تەورێز)

بەفیداتان بم

بەپێی بروسکە و تێلگرافنامە بەڕێکراوەکانی لەمەڕ بەڵێن و دڵنیاکردنەوەکانی دەوڵەتی عوسمانی، بۆ نەهێشتنی ئاژاوە و هێورکردنەوەی خراپەکاری “شێخ” و لایەنگرانی، ئەوەندەی ئاگاداری پێویست بووبێت، دەستم خستوون.

هەرچەندە بەگوێرەی بروسکەکان بێت، وا دەردەکەوێ ئەو بەڵێنانەی دەوڵەتی عوسمانی، زۆر پتەو نەبن و کردەوەکانی ئێستاشیان بەو جۆرەی لەبەر چاون، زۆر لاواز و لەرزۆکن، بەڵام بەکورتی و بەناچاری، دەبێ لەو بڕوایە دابین بەپێچەوانەی ئەوەی لەو ماوەیەدا شێخی مەلعون و لایەنگرانی کردویانەتە قاو و مەشکی خەڵکی ئەو ناوچەیەیان پێ ئاخنیوە، دەوڵەتی عوسمانی لەڕواڵەت و بەئاشکرا پشتگیری تاوانباران نییە، هەرچەندە کارێکی واش بۆ هێورکردنەوەی ئەم ئاژاوەیە ناکات، بەڵام لە ڕواڵەتیشدا نایەوێت خەڵك بەوە بزانن، کە پشتیوان و پشتگیری شێخ و لایەنگرانی دەکات. بەکورتی ئێستا هەندێك نیشانە دەبینرێن و بڕێك هەواڵی وا دەگێڕن، ئەوە دەردەخەن بڕیار و بەڵێنی دەوڵەتی عوسمانی و هەڵسوکەوتی، بریتییە لە هەڕەشە و ترساندنی “شێخ” و دارودەستەکەی.

بۆ نموونە: هەر بەو جۆرەی لەو نامانەدا دەردەکەون، بەرودوا بۆ بەڕێزتانم بەڕێ کردوون، تا هەفتەیەکیش بەر لە ئێستا، هەموو ئەو هەواڵانەی بۆنووسین و دەماودەمیش هەبوون، بریتی بوون لەوەی دەوڵەتی عوسمانی، پشتیوانی لە “شێخ” دەکات، ئەو هەواڵانەش بەجۆرێك بڵاوبوونەوە و مەشکی خەڵکیان پڕ کردبوو، ببوونە هۆی ئاڵۆزی خەیاڵی هەموو لایەك و ئەوەندەی نەمابوو ئاژاوەیەکی تازە لەم ناوچەیەدا هەڵایسێ و هەمووان چاوەڕێی دەرکەوتن و دووبارە

هاتنەوەی "شێخ" بوون، بەڵام ماوەی هەفتەیەکە، هەموو هەواڵەکان بە پێچەوانەوەن و لەماوەی ئەم هەفتەیەدا، هەواڵی تازە و بەردەواممان پێگەیشتوون، لەڕاستیەوە نزیکن و بریتیە لەوەی لەدوای ئەو کۆبوونەوەیەی کوڕەکەی شێخ و سەرۆك هۆزەکان و هەمزاغا لە شاری هەولێر کردبوویان و بەدخۆشی و دڵنیایی تەواوەوە، بەمیوانی چووبوونە ماڵی "مامەند ئاغای پیران" و چەند ڕۆژێکیش لەوێ خەریکی خۆ ئامادەکردنێکی تازە بوون، کەچی هەندێ هەڵسوکەوتیان لەلایەن سوارە و بەرپرسانی دەوڵەتی عوسمانیەوە دیوە، بریتی بووە لە دەستگیرکردنیان و هەندێك ئاگاداریشیان لەمەڕ هەڕەشە و تەقاندنەوە پێگەیشتووە و هەر ئەوانەش بوونەتە هۆی ترساندنیان و بەپەلە پروزە بەتاوەیان لێ کردووە، بە وێنە عەبدولقادری کوڕی شێخ بە پەلە بە "نەهری" گەڕاوەتەوە و هەمزاغاش لە خاکی عوسمانیدا نەماوە و دیسانەوە خۆی گەیاندەتەوە ئەو کوێستان و لێڕەوارە چڕانەی، کەوتونەتە دوورترین خاڵی سنووری ناوچەی سەردەشتەوە، لەو ڕۆژەشەوە گەڕاوەتەوە، وا خۆی شاردەتەوە، کەس نازانێ لە کوێیە.

ئێستاش چەند نامەیەك سەبارەت بەدەنگوباسی تازەن و پێچەوانەی هەواڵ و نامەکانی پێشوون، هاوپێچ دەیان نێرمە خزمەتتان، بەکورتی دوای گەیشتنی نامەکانی بەڕێزتان و ئاگادار بوون لەناوەڕۆکی بروسکەکان، بە پێی کات و دەرفەت، نامەیەکی تەروتەسەلم لەبارەی هاودەنگی تەواوی دەوڵەتی عوسمانی، لەگەڵ دەوڵەتی خۆمان و بەڵێنە ئاشکراکانی ئەو دەوڵەتەوە، بە بنەبڕکردنی ئاژاوەی "شێخ" و سزادانی تاوانباران و دەرخستنەوەی هەواڵە درۆکانی "شێخ" و لایەنگرانی، بە هەموو شوێن و بە هەموو کەسێك ناردووە و بەهۆی نووسینی نامەکانی من و لەبەر ڕۆشنایی گەیشتنی ئەو هەواڵانەدا، لەم دواییەدا پێمان گەیشتوون، دەیسەلمێنن و پشتیوانی لەوە دەکەن، ئاڵوگۆڕێکی بەرچاو، لە بیروڕای خەڵك ڕوویداوە و ئێستا خەیاڵی هەمووان ئارام بووبێتەوە.

لەگەڵ ئەمانەشدا بەگوێرەی ناوەڕۆکی تەلگرافەکان، بەڵام من هەر پێم وایە دەبێ زۆر وریا بین و خۆمان بپارێزین، ئەوەی ڕوونە، ئەوەیە دەوڵەتی عوسمانی، هەر لە "سلێمانی" یەوە هەتا "ڕەواندز" کە بەرامبەر بە"لاجان"ە و لەوێشەوە تا "وان" و "بایەزید" کە بەرامبەر "خۆی" و "سەڵماس" ن، بە هەموو بنکەکانی سنووری خۆی، چەك و سەربازی ناردووە و هەموو سەرۆك هۆز و ئەو خێڵانەش لەمبەرەوە چوونەتە ناو خاکی عوسمانی، هاتوچۆیان "لەمبەر" بۆ "ئەوبەر"ی سنوور بەربەست کراوە و نایەڵێ کەس هاتوچۆ بکات، تەنانەت بەریان بە "5 تا 10" بنەماڵەی پیاوی خۆشمان گرتووە، کە ویستبێتیان بگەڕێنەوە.

لەوە زیاتر سەرتان نایەشێنم
فەرمانی بەڕێزتان لەسەر سەرمە”
هەر لەو ڕوانگەیەشەوە دەوڵەتی عوسمانی هەوڵی داوە هێز لە باشووری کوردستا کۆبکاتەوە بۆ ئەوەی بتوانێ بارودۆخەکە بەرزەم (کۆنترۆڵ) بکات، لەم بارەیەوە حەسەن عەلی خان دوای هەوڵدان بۆ بەدەستهێنانی زانیاری لەسەر بارودۆخی سنوورەکە بەنامەی ژمارە (110) سەرووی خۆی ئاگادار کردووەتەوە لە (بەشی 6ی نامەکەدا) لەم بارەیەوە دەڵێت:
“نامەی ژمارە: 110
(بەشی 6ی نامە)
لاپەڕە: 357-367
مێژوو: 23ی جەمادی دووەمی 1298 (23- 5- 1881ز)
بۆ: محەمەد ڕەحیم خان (عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام) لە تەورێز
ماوەیەك لەمەوبەر، لە نامەیەکدا فەرمووبووتان: بزانم ئەو سەربازانەی دەوڵەتی عوسمانی، بۆ سەر سنوور هێناونی، چەند کەسن و ئاخۆ ئەو سەربازانە، هەر بەشی پاراستنی سنوور بکەن، یان لەشکرێکی زۆریان ناردووە و ئەم لەشکرە لە سنووردا، دژ بە دەوڵەتی خۆمانە، یان لەگەڵ دەوڵەتی خۆمان!؟.
ئەگەرچی من لەو بارەیەوە بێ هەواڵ نەبووم و هەموو کاتێ لە زۆر سەرچاوەوە هەواڵم پێگەیشتووە، بەڵام بۆئەوەی زۆرتر دڵنیا بم و لەڕووی لێکۆڵینەوەی دەنگوباسەکە، ڕابگەیەنم، بەڕێز: ئاغا سەیید محەمەد ئەمین کوڕی خوالێخۆشبوو حاجی سەیید بایز، کە (ئەمین شەرع)ی ئێرەیە، ڕام سپاردووە تا لای خۆیەوە پیاو بۆ (سلێمانی) و ئەو ناوچانە بنێرێ، بۆ ئەوەی بچێ و لێکۆڵینەوەی پێویست بکات.
بەڕێزی ناوبراویش پیاوێکی تایبەتی ناردووە و هەر لە (سلێمانی) یەوە هەتا (پشدەر) و (ڕەواندز) و (باڵەك)، کە هەموویان هێڵی سنووری عوسمانین، بەجوانی و بەوردی سەرنجی داوە و نامەیەکی زۆریشی لە زانایانی ناودار و ناسراوی (سلێمانی)، و شوێنانی ترەوە هێناوە، کە هەموویان جێی متمانە و بڕوان و منیش ئەم نامانەم بۆ خزمەتتان ناردن و بۆ زیاتریش زانیاری ئەوە، پلە و پایەی ئەم پیاوانەتان بۆ دەنووسم:
کاك ئەحمەدی شێخ: کەسایەتیەکی بەناوبانگ و ناسراوی خەڵکی (سلێمانی)یە و خاوەنی پلە و پایەیەکی زۆر بەرزە و ڕاستگۆ و جێی بڕوا و متمانەیە و (80) ساڵ لە تەمەنی تێپەڕیوە.
سەیید شێخ مستەفا: موفتی (سلێمانی)یە و ئەویش پیاوێکی سەر ڕاست و دروست و باوەڕپێکراوە.
مەلا محەمەدەمین دەرسبێژی قوتابخانەی(ڕەواندز)ە، کە پیاوێکی چاك و جێی دڵنیاییە.

هەر بەو جۆرەی سەر دەدەن و بە لەبەرچاوگرتنی نامەی ئەو پیاوانە، کە هەمووی لەڕاستی نزیکە، ئەو هێزەی دەوڵەتی عوسمانی بۆ سنووری ناردووە، بریتییە لە:

یەکەم: هێزێکی زۆر نییە.

دووەم: بۆ ڕێگرتنە لە خێڵ و هۆز و سەرکوتی دز و پاراستنی سنوور، ئەو شوێنانەی بە پێویستی زانیون، وەك: سلێمانی، پشدەر، ڕەواندز و باڵەك، بە درێژایی هێڵی سنوورە، لە هەر جێیەکیش، هێزێکی کەمی سەربازی بۆ ڕێگاگرتن لە خێڵ و هۆزی ناوچەکە دانراوە و جگە لەوە لە ڕواڵەتدا وادیارە نیاز و مەبەستێکی تریان نەبێ، ئەو کردەوانەی لەو ماوەیەدا لەلایەن دەوڵەتی عوسمانییەوە دەکرێن، نیشانەی نیازی ئەو دەوڵەتەن بۆ گرتنی (شێخ)ی مەلعون.”

ئەو نامانە هەواڵ پرسینی نێوان کەسایەتیەکان و ناردنی زانیاری و هەواڵی ناوچەکە بۆ یەکتر، بەڵام حەسەن عەلی خان سوودی لێ وەرگرتووە و سەرووی خۆی لێ ئاگادار کردووەتەوە.

ئاژاوە و دووبەرەکی نانەوە

هەمیشە ئەوە دووبارە دەکرێتەوە کورد لەگەڵ یەکدا ناکۆکن و سەرانی کورد هەمیشە لە ململانێ و کێشەی بەردەوام دان، بێگومان ئەمە سروشتێك نیە بەبەژنی کورد بڕابێ و هەر لە زگماکەوە کورد ئەمەی بۆ مابێتەوە، بەڵام کورد نەتەوەیەکی سادە و دڵپاك و دڵسۆزی بەرامبەرەکەیانن و خۆشباوەڕن، بەگفت و بەڵێن و سوێند و پاکانەی دەستەکانیان زوو باوەڕ دەکەن، لەلایەکی تریش دینداری چاك و ئاینپەروەری سەر ڕاستن، بەجۆرێك زۆر لە دژەکانیش دان بەوەدانێن زۆر بەچاکی ئاینی ئیسلامیان وەرگرتووە و ئامادەن لەپێناوی پاراستنی قوربانیشی بۆ بدەن، دوژمنەکانیش ئەو ڕاستیانە دەزانن و لە بەرژەوەندی خۆیان بەکاریان دێنن و بەگژ یەکتریان دادەکەن، هەموو ئەمانە بوونەتە خاڵی لاوازی کورد بۆ خەڵەتاندن و لەخشتەبردن و کێشەو ململانێیان لە نێواندا دروست بکەن، تا ڕادەی بەگژیەکتریان دا بکەن، تا یەکێتی ڕیزەکانی نەتەوەی کورد لەبەریەك هەڵتەکێنێ، لەلایەکی تریشەوە تا سەرۆك خێڵ و خەڵکی ناوچەکان بەسەر یەکترەوە بکەن بە جاسوس و چاودێر بەسەر یەکترەوە، بەمەش گومان و دڕدۆنگی لەیەکتری پەیدا بکەن، ئەمە بابەتێکە بەدرێژایی مێژوو بەردەوامی هەبووە و دووبارە بۆتەوە، لە ڕاپەڕینی شێخ عوبەیدوڵڵای نەهریش دا سەرەڕای هەوڵە بەردەوامەکانی شێخ و چارەسەرە حەکیمانەکەی بۆ یەکخستنی هۆزەکان، بەڵام ئەم خووە نەگریسەی ناکۆکی و ململانێیە، گەورەترین کاریگەری لەسەر شکستی ڕاپەڕینەکە دانا، تا کۆتایی ڕاپەڕینەکەش بەردەوام بوو، ئەوەتا حەسەن عەلی خانی گەڕووسی

فەرماندەی ساوڵاخ خۆی بەئاشکرا دان بەوەدا دەنێت، فیتنە و کێشە و ململانێی لەنێوان سەرۆك هۆزەکان دروست کردووە، تا دووبەرەکیان تێبکەوێ و پەنا بۆ ئەوان بێنن و ئەوانیش لەو ڕێگایەوە بەسەریاندا زاڵ بن، ناوبراو لە مێژووی: 30 جۆمادی یەکەمی 1298 کۆچی (30- 4- 1881ز) بەنامەیەك عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (لە تەورێز) ئاگادار کردۆتەوە، وای کردووە زەمینەی ئەوەی خۆش کردووە تا دوو بەرەکی لە نێوان سەران و گەورەپیاوانی سەردەشت دروست بکات، لە بەشی دووەمی نامەکەدا دەڵێت:

"وەك لە نامەی پێشوودا عەرزم کردووە، لەم ڕۆژانەدا بەرنامەیەکم داناوە، تا زەمینەی ئەوە خۆش بکەم گەورە پیاوان و سەرانی سەردەشت لەناوخۆیاندا دووبەرەکیان تێبکەوێ و هەر خۆشیان بێنەبەربەرباری ملکەچی، بۆ ئەمەش لە ئاغاکانی ئەرێ، وەك: قادرئاغا و ئەحمەد بەگ و برایم بەگی برای گوڵاوی ئاغام خواست، تا هەر یەکەیان بەجیا جیا لای خۆیەوە، نامە بۆ پیاوماقوڵانی سەردەشت بنوسن و خۆیان بکەنە ناوبژیکار و لەمپەری ئەوان، بەرنامەکەش سەری گرتووە، چونکە لەلایەکەوە خدرئاغا نامەی بۆ قادرئاغا نووسوە و دەست و دامەنی بووە، لەلایەکی دیکەشەوە پیرەت ئاغا دەرگای نامە گۆڕینەوەی لەگەڵ ئەحمەد بەگ و بایزئاغادا کردۆتەوە، بۆ وێنە: دوێنێ نامەیەکی پیرەت ئاغا، بۆئەحمەد بەگ و بایز بەگ و برایم ئاغا گەیشتووە و بەو جۆرەی نووسیویەتی، بەدڵنیایی ئەوانەدا لەم ڕۆژانەدا بەرەو ئەرێ دێت، خۆ ئەگەر ناوبراو بۆ ئەرێ بێت، (کە لەنێو ئەواندا کەسایەتیەکی هەیە)، ئەوا گۆمانی پتەومان هەیە، خدرئاغا و ئەوانی تریش دوای دەکەون و چاو لەو دەکەن، ئاکامیش هەرچی بێت، بەرودوا بۆ پایە بەرزتانی دەگێڕینم".

هەروەها حەسەن عەلی خان لەفێڵ و دەهۆکانی بەرامبەر هەمزاغا بەردەوام بووە و هەمیشە جاسوس و سیخوڕەکانی خۆی لێ نزیك کردۆتەوە تا دەداوی بخا و شکست بەم قەڵەی ڕاپەڕینەکە بێنێ، لەهەمان نامەدا بۆ عەلائولدەولە: ئەمیرنیزام (لە تەورێز) لە بەشی سێیەمی نامەکەدا دەڵێت:

"لەبەرئەوەی دەمێك بوو شوێنی هەمزاغام بەڕاست و دروستی نەدەزانی، بۆیە چەند ڕۆژێك لەمەوبەر، سەیید محەمەدئەمینی کوڕی حاجی بایزم ڕاسپارد (کە ئێستا لەجێی باوکی ئەمینولشەرعە)، ئەویش نامەیەکی بەکەسێکدا بۆ هەمزاغا نارد.

دوێنێ، کە پێنج شەمە، 28ی مانگ بوو، کەسەکە گەڕاوەتەوە و دەرکەوتووە، ئەم ڕۆژانە هەمزاغا لە دوورترین جێگای سەر بە خاکی عوسمانییە، لە شوێنێك بەناوی "قەڵادزێ" سەر بە مەڵبەندی "پشدەر"ە و لە ڕابردوودا شارێکی بەناوبانگ بووە و ئێستا وێرانەیە، لەوێ

ڕەشماڵی هەڵـداوە و بە دڵە خـورپێ و ترسـێکی زۆرەوە نیشتەجێیە.
وەڵا مێکی زۆر کەم و کورتی بۆ سەیید محم□م□دئەمین نووسیبوو، دەقی نامەکەم بۆ خزمەت بەڕێزتان نارد.

ئەو شتەش بەدەمیی بەنام□ بەرەکەی وتبوو، ئەوەیە، هەر کاتێك شوێنی بنەمـاڵە و هۆزەکەی خۆی، کەنـاوچەی مەنگـوڕە پێ بـدرێتەوە، لەگەڵ فەرمانڕەوایی سەردەشت دا، ئـیتر داوای ئەوەشی لێ نەکرێت بۆ لای فەرمانڕەوا بچێت، ئەوا خزمەت دەکات و باجی ساڵانەی سەردەشتیش ئاواو ئاوا دەدات.

وەك دەردەکەوێ پێش تریش سوپاسالاری ئێران ” میرزا حسین خان” نامەی بۆ هەمزاغا ناردووە و تەفرەدان و هێنانەوەی بێهودەی لەگەڵ هەمزاغا داوە، ئەم قسە بێتامانەی هەمزاغا، هەر ئەو قسانەن، کاتی خۆی لەوەڵامی جەنابی سوپاسالاری گەورەدا کردبوونی، کە نامەی ناردبووە لای و دڵنەوایی کردبوو.

بەکـورتی، دیـارە ئەم قسـانەی هەمزاغـا بۆ ئەوە نـابن گوێیـان لێ بگیـــرێ، ئـــاشکراشە بەم تـــرس و لەرزەوەی لە خراپەکـــاریی ئاژاوەگێڕییەکانی خۆی هەیەتی، بەهیچ جۆرە دڵنەواییەك دڵنیانا بێ و مەبەستیش لەم بەرنامە و پیاو ناردنە، هەر بەدەستهـێنانی زانیاری ڕاستـەقینە بـوو، لە شـوێنی نیشتەجێ بـوون و ژیـانی هەمزاغـا، کەبەدەسـتم هێنـاو هەواڵەکەشـم بەبەڕێزتـان گەیانـد و پـوختەکەشی ئەوەیە، بەپیرەوەچوونی س□رۆم□ی کاری هەمزاغا، بە یەکلایی کردنەوەی کێشەی سەردەشتەوە گرێدراوە.”

ئاکامەکانی شەڕ تاڵان کردن و کچ ڕفاندن

هەمیشە کورد لە شەڕی دوژمنەکانیدا ئەگەر شکستی هێنا بێت لە ئاکامدا تووشی کوشتار و سوتاندن و تاڵانی و کچ ڕفاندن بۆتەوە، ئەم کارە قێزەونە تائێستاش دووبارە دەبێتەوە، بۆیە جاری وابووە وەك تۆڵە کردنەوە کاری وا لە کوردیش وەشابێتەوە، هەرچەندە هیچ بیرکردنەوەیەکی ژیرانـە پەسـندی ئـەو کـارە ناکـات، بەڵـام وەك پەرچەکردار و کاردانەوەیەك بۆ دوژمنەکانی زۆرجار ئەم کارەیان لێ وەشاوەتەوە، وەك لێرە حەسەن عەلی خان دەڵێت چەند ژنێکیان بەدیل گرتووە، بەڵام لەبری ئەوە نەك سزای بەڵکو سوکایەتیشی پێ کردوون:

“نامەی ژمارە: 11

(بەشی سێیەم)

لاپەڕە: 368- 373

مێژوو: 30 جەمادی دووەمی 1298کۆچی (29- 5- 1881ز)

بۆ:/ محم□م□د ڕەحیم خان (عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام)

لەکاتی فیتنەکەی (شێخ)ی مەلعون، و تاڵان و کوشتاری (میاندواو)دا، چەند ژنێکیشیان بەدیلی گرتوون. بۆ نموونە:

کچی حاجی حسین عەلی، کە پیاوێکی زۆردار و ناسراوی میاندواوە و مارە کراوی ئامۆزاکەی خۆی بووە، برایم ئاغای ناپاك و دوو کوڕی ناپیاوەکەی ڕفاندوویانن و بۆ (سەردەشت)یان بردوون و لەوێ هێشتوویاننەوە، من لەو ماوەیەدا بەردەوام لە بیری ئەوەدابووم، چەند ڕۆژێك لەمەوبەر هەر دوو کوڕەکەی برایم ئاغایان گرتوون و هێنایانن. زۆر بەتوندی سزام دان و گوێچکەیانم بڕی و ئێستاش لە کەت و زنجیر و گرتوخانەدان. لەلایەکی تریشەوە عوسمان ئاغای فەرمانڕەوای سەردەشتم ڕاسپاردووە و داوای ڕزگارکردنی ئەو کچەم لێکردووە.

عوسمان ئاغاش لەناکاوێکدا چووە و ئەو کچەی لە برایم ئاغای ناپاك سەندۆتەوە و بۆ سابڵاخی ناردۆتەوە و منیش ناردم مام و مێردی ئەو کچەیان هێنان و پێم دانەوە. دوێنێش برایم ئاغایان گرت و هێنایان و ئێستا لە زیندان و کەت و بەنددایە. بیروڕای من ئەوەیە، یان ڕێگام بفەرموون ئەم ناپاکەی ئەم تاوانە گەورەیەی کردووە، لەڕووی شەرع و داب و نەریتەوە، هەر لەسەرە و لەبەرچاوی ئەم خەڵکە، بەردەباران بکرێ، یان ئەگەر بفەرموون بەزنجیرکراوی بۆ (دەرباری-تەورێز)ی بنێرم و لەبەرامبەر ئەو تاوانەیدا، سزا بدرێ. بیستوومە دوو سێ ژنی دیکەش، کە هەزی (پیران) و (مەنگوڕ) دیلیان کردبوون، قائیمقامی (ڕانیە) لێی سەندوونەتەوە. دوای بیستنی ئەم هەواڵە نامەیەکم بۆ قائیمقامی (ڕانیە) نووسی و پیاوێکیشم بەتایبەت نارد. تا ئەوانیش بێنێتەوە و بەخاوەنەکانیانی بدەینەوە.

فەرمانی جەنابت لەسەرسەرمە.”

هەروەها دەربارەی ئەو بابەتە هەواڵی سەرانی ڕاپەڕینەکە حەسەن عەلی خان لە نامەیەکی تردا بۆ (عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام) لە تەورێزەوە نووسی:

“نامەی ژمارە: 118

(بەشی: 3، 5ی نامەکە)

لاپەڕە: 409

مێژوو: 15ی ڕەجەبی 1298 کۆچی (13- 6- 1881ز)

بۆ: محەمەد ڕەحیم خان(عەلائولدەولە- ئەمیرنیزام) لە تەورێز

-3-

لە نامەکانی مێژووی کۆتایی مانگی جەمادی دووەمدا، بەتێر و تەسەلی باسی وەرگرتنەوەی کچی (حاجی حسین عەلی میاندواو)ی لە (برایم ئاغای تاڵاو)ی ناپاکم کردبوو. لەو ڕۆژانەی لەسەرەتای ئاژاوەکەی (شێخ)ی مەلعوندا، بەدیلی گرتبوویانن، کچی خوالێخۆشبوو (مەلا محەمەد جەعفەری موجتەهید) و کچی (ئاغا سەیید عەلی) مارەکراوی کابرایەك، بەناوی (مستەفا بەگی میاندواو)ی بوون، کە کچی مەلا

محەمەد جەعفەر، بایز ئاغای کوڕی مامەند ئاغای پیران، بەدیلی بردبوونی، کچی ئاغا سەید عەلی ژنی مستەفا بەگیش، لەلایەن برایم ئاغای مەنگوڕ، بەدیلی گیرابوو، منیش هەمیشە لەبیری ئەوەدابووم لەدیلی ڕزگاریان بکەم، لەدوای لەکۆڵینەوە و پشکنینی زۆر دەرکەوت هەر دووکیان لە شاری (ڕانیە)ن و لای ئەو ناپاکەن.

لەبەرئەوە نامەیەکم بە (عەبدوڵڵا بەگ)ی قائیمقامی ڕانیە نووسی و مستەفا بەگی زاوای ئاغا سەید عەلیم لەگەڵ پیاوەکی تایبەتدا بۆ ڕانیە نارد. بەڕێز عەبدوڵڵا بەگ بەوپەڕی ڕێز و پێشوازییەوە وەریگرتبوون و هەردوو کچەکەی لەگەڵ مستەفا بەگ و پیاوە تایبەتییەکەی مندا بۆ سابڵاخ بەڕێکردبوونەوە و نامەیەکیشی لە بارەی ئەو یارمەتییەوە نووسیبوو، کە پێی دابوون، لەبەرئەوەی ئەم دوو کەسە، بە تایبەتی کچی مەلا محەمەد جێی ڕێز و حورمەتن، لەگەڵ مستەفا بەگدا بەڕێزەوە بۆ (میاندواو)م بەڕێ کردنەوە.

فەرمانی جەنابتان لەسەر سەرمە

-5-

نووسیبوتان شێخ سدیق و شێخ قادری کوڕانی شێخ عوبەیدوڵڵای مەلعون هەڵاتوون و کەسیش نازانێ بۆ کوێ چوون و بەسەرانی عەشایەری ئەم ناوچەیە ڕاگەیەنم، تا ئاگاداربن و هەرکاتێ ڕوویان لەم ناوە کرد بیانگرن.

منیش لەسەر فەرمانی جەنابتان، پیاوم بۆ هەموو لایەك ناردووە و بەهەموو بەرپرسان و سنووروانانم ڕاگەیاندووە، تا ئەگەر سنووری عوسمانیان بەزاند، بە سێ و دوو لێکردن و ئەملاوئەولا، قۆڵبەست دەکرێن.

لەم بارەیەوە دڵنیا و ئەرخایەن بن.

فەرمانی جەنابتان لەسەر سەرمە”

ماویەتی ......

قەیرانی ڕۆشنبیر لە کۆمەڵگادا

مەترسیە !... ڕاستی بەهادین

بوونی هەرمرۆڤێک پەیوەستە بە بارودۆخی کۆمەڵایەتی و سۆسیۆلۆجی و سایکۆلۆژی و سیاسی ئەو کۆمەڵگای تێیدا ژیان دەکات لەم ڕوەشەوە هەرمرۆڤێک کە لەناو هەر کۆمەڵگەیەکدا دەژی ئەوا لەگەڵ مرۆڤەکانیتردا ئەرک و بەرپرسیارێتی دەکەوێتە سەرشان ، ئەمەش بە باشترکردنی ژیانە لە هەموو ڕوویەکەوە .
ئەم ئەرکانەش لەبواری سیاسی ڕۆشنبیری و ئەخلاقیدا خۆیان دەبیننەوە ، ئەرکی ڕۆشنبیر هەڵوەست وەرگرتنە لە دژی ئەو بارودۆخە ناهەموارەی لە کۆمەڵگا ڕوو دەدەن ،
بە ئەمەش ڕۆشنبیر هەم لەڕووی سیاسی و هەم لەڕووی کۆمەڵایەتیەوە ئەم ئەرکە دەکەوێتە سەرشانی کە پەیوەستە بە گۆشەی سیاسی و کۆمەڵایەتی .

ڕۆشنبیر ویژدان و دەرکی کۆمەڵگەیە ، ئەو شتانە دەبینێت کە کۆمەڵگە نایانبینێت ، ئەو بەیانی باس دەکات و کۆمەڵگەی لە ئاگادار دەکاتەوە ، ڕۆشنبیر لەگەڵ ڕەخنەگرتن دەبێت کار بکات لەسەر هەقیقەت و ڕاستیە شاراوەکان و نیشانی کۆمەڵگەی بدات و کاری جددی بکات لەسەر بڵاوکردنەوەی بەها باڵا و ئاکارە بەرزەکان ، و یارمەتیدەرێکی ڕاستقینەی کۆمەڵگە بێت بۆ حاڵی بوونی باشتر لە دۆخی ژیانی کۆمەڵایەتی و فەرهەنگی و سیاسی و کلتوری ، کە ڕۆشنبیر بەدوای هەقیقەت و ڕاستی شتەکانەوە بوو و توانی مەعریفە بەرهەمبهێنێت ، ئەوکات خۆبەخۆ کارێکی ئەخلاقی دەکات ، نەك هەرکاتێك لە زیانی بوو دەست بەرداری هەقیقەت ببێت و قبوڵی نەکات .

ڕۆشنبیر دەبێت لە پێناو گەیاندنی ڕاستیدا نەسڵەمێتەوە لە وتن و جاڕادانی ئەوەی کە بەبەرژەوەندی باڵای نیشتیمانی دەشکێتەوەو دەبێتە هۆکاری بەرەوپێشچوونی تاك و کۆمەڵگە ، بە ئەمەش ڕوناکبیران هیچ کاتێك لە بەرەی دەسەڵاتداراندا نین و نابنە سوپەری واتاییان ، تاکی ڕوناکبیر هەمیشە دەبێت لە بەرەی ململانێکەرانی دەسەڵات و کلتورو نەریتە کۆنینەکانی کۆمەڵگەدا بێت بەبێ گوێدانە هیچ جۆرێکی سزاو هیچ گوشارێکی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی .

(هۆڵباخ°) کە فەیلەسوفێکی ئەڵمانیە پێیوایە کە ڕۆشنبیر تاکە کەسەکە و لەگەڵ ئەوانیتردا ئەندامی کۆمەڵگایە وە پێویستە پابەند بە کۆمەڵگا بجوڵێتەوە و لەگەڵ ئەوەشدا دەستبەرداری کەمێک لە

ئازادیەکانی خۆیبێت تاوەکو سوودی زیاتر بگەیەنێت گەروا نەبێت ناتوانێت هیچ ئامانجێکی ئەرێنی بەدەست بێنێت .
کەواتە پێویستە ڕۆشنبیر ئیرادەی خۆی ڕادەستی ئیرادەی کۆمەڵگا بکات لەمەشەوە ئەرکە ڕۆشنبیر□کان دەتوانرێت لەتەواوی بوارە سۆسیۆلۆجی سیاسیەکاندا ببینرێن . بۆ ئەمەش جەخت لە ئازادی دەکاتەوە و عەقڵ و زانین پایەداردەکات کە پەیوەستە بە بەرەو پێشچونی کۆمەڵگا چونکە شکۆی هەر کۆمەڵگە و نەتەوەیەک پەیوەستە با ئاستی ڕۆشنبیریەوە کە بەد ئەخلاقی و زۆرداری دەپوکێنێتەوە ، بۆ ئەمەش ئەرکە ڕۆشنبیریەکان بەپێی یاساگەلێکی عەقلڵمەندانە ڕۆڵ دەگێڕن و گشت ئامانجێکیشیان هۆش ڕوونی هاوڵاتیانە گەیاندنی کۆمەڵگایە بە خۆشگوزەرانی

کەواتە ئەرکی ڕۆشنبیر ئافراندنی شۆڕشێکی گشتگیرە بۆزیاتر بەیەکەوەلکاندنی جقاکی ئەخلاقی و سیاسی بە زانستەوە ، زانستێک کە لە هۆشی مرۆڤێکی ئازادو سەربەخۆوە سەریهەڵداوە و بەرهەمی ئاواڵابوونی هزرینێکی سەربەخۆیە لەمەشەوە ڕۆشنبیری دەگاتەوە بە ماناڕاستی□قینەکەی خۆی و ڕۆشنبیریش لێرەدا کەسێکە کە هەست بە ڕاستی□قینەبوونی خۆی دەکات .
ماو□ بڵێین کە قەیرانی ڕۆشنبیر لە کۆمەڵگادا وەک قەیرانی دەروون وایە لەناو جەستە .

° تیۆری سیاسی لای ئۆجەلان

پارێزبەندی پەرلەمانی … پارێزەر/ لوقمان مصطفی

هەرچەندە مەسەلەی هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر پەرلەمانتاران لە تۆڕە کۆمەڵا یەتییەکاندا لە ئێستادا بووەتە ر□ژ□ق و هەندێک کەس بە پێشهاتێکی ترسناکی دادەنێن بۆ سەر مەسەلەی دیموکراسی و رای جیاواز لە هەرێمی کوردستان، بەڵام لە واقعدا ئەو کارە حاڵەتێکی ئاسایی و یاسایی کاری پەرلەمانییە ، بەو مەرجەی رەهەندی سیاسی لە پشتەوە نەبێت و یاسا لەسەر هەموان وەک یەک و بێ جیاوازی

جێبەجێبکرێ. هەڵبەتە هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر ئەندامانی دەسەڵاتی یاسادانان کە ئەرکی چاودێریکردنیان لە ئەستۆدایە، بۆ بەچوونی هەندێك لە چاودێران بەرەنجامێکی خراپی دەبێت، بەو پێیەی لە هەندێك کاتدا هەڵگرتنی پارێزبەندییەکە پەیوەندی بە کەیسەکانی گەندەڵی و کەیسەکانی تاوانەوە نییە و دەچێتە خانەی یەکلاکردنەوەی ناکۆکییە سیاسی و تایبەتییەکانەوە. نمونەی سکاڵاکەی سەرۆکی ئەنجومونی وەزیران لە دژی (سۆران عومەر) پەرلەمانتار لەسەر لیستی کۆمەڵی ئیسلامی.

بەپێی یاسا لابردنی پارێزبەندی لەسەر پەرلەمانتاران مانای کۆتاهاتنی ئەندامیەتیان نییە وەك لە خولی پێشوو لە بەرانبەر سەلیم جبووری هاتە ئەنجامدان و دوای دەرکەوتنی بێتاوانی گەڕایەوە ناو پەرلەمان، بەڵکو یەکەم هەنگاوە بۆ دادگاییکردنی کە بەهۆی ئەو پارێزبەندییەی ئەستۆیان لە پەرلەمان ناتوانرێت لە رووی یاساییەوە دادگایی بکرێن. ئەوەش یەکەم بڕیاری لەو جۆرەیە لە خولی چوارەمی یاسادانانی عێراق.

تارق حەرب شارەزای یاسایی و دەستووری عێراق دان بە یاسایی لابردنی پارێزبەندی پەرلەمانتاران لەکاتی پشووی یاسادانان دەنێت ئەگەر لەسەر داوای دادگا بێت و داواکە لە کاتی پشوودا پێشکەش کرابێت، بۆیە مادەی 63 لە دەستووری عێراق رێگە بە سەرۆکی پەرلەمان دەدات بە لابردنی پارێزبەندی پەرلەمانتار بە گەڕانەوە بۆ دەنگدانی ناو پەرلەمان بەو مەرجەی داوای دادگا و لابردنەکە لە ماوەی پشووی یاسادانان بووبێت.

پارێزبەندی پەرلەمانی/ ((حەسانەی پەرلەمانی، بریتییە لە شێوازێک لە پاراستنی یاسایی کە دەستور دەیبەخشێت بە نوێنەرانی میللەت لە پەرلەمان، وەک جۆرێک لە حیمایەی سیاسی و یاسایی، تا ئەو نوێنەرانە بتوانن ئەرکە دەستورییەکانیان- وەک دەسەڵاتی یاسادانان و چاودێریکردنی دەسەڵاتی جێبەجێکردن- بە باشی بەڕێوەبەرن)). هەر وەک چۆن حەصانە بە دەقی دەستوری و حوکمی یاسا ڕێکخراوە , وەك لە خاڵی دووەم لە ماددەی 63 لە دەستوری کۆماری عێڕاق ساڵی 2005 هاتوە , و لە ماددەی 20 لە پەیڕەوی ناوخۆی ئەنجومەنی نوێنەرانی عێراق ڕێکخراوە .هەروەها لە ماددەی 39و40 لە یاسای هەڵبژاردنی پەڕلەمانی کوردستان ژمارە 1ی ساڵی 1992ی هەموارکراو و ماددەی 24 بە هەر هەشت بڕگەکەیەوە لە پەیڕەوی ناوخۆی پەڕلەمانی کوردستان –عێراق ساڵی 2018 ڕێکخراوە .

کەواتە..لە سەندنەوەی پارێز بەندی پەرلەمانتار،لە هەرێمی کوردستان لەگەڵ ئەوەی مافێکی یاسایی و دەستورییە، بەڵام لە ئێستادا ووروژاندنی ئەو پرسە بە دوو مە بەستە: یەکلاکردنەوەی ململانێی

هێزە سیاسییەکانە، واتە رەهەندی سیاسی لە پشتەوەیە،هەر وەها بۆ چاوترساندنی خودی پەرلەمانتارە کە نە توانێت جارێکیتر ل□ ه□ی سوور نزیک بێتەوە.

لە سەربەخۆیی کوردستانەوە.. بۆ سەبەخۆیی شارەکان!.. رەزا شوان

لە ئ□م□دا، لە هەموو کاتێک زیاتر، بە هۆی پەرتەوازەیی ناوماڵی کورد، بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، لە هەموو بەشەکانی کوردستاندا، بە قۆناغێکی زۆر هەستیار و مەترسیدار و چارەنووسسازدا تێدەپەڕێت.. داگیرکەرانی کوردستان بە گەلەکۆمەیی، بە نیهێنی و بە ئاشکرا، چەندین پیلانی گڵاو و مەترسیداریان لە دژی هیوا و خواستەکان و ناسنامەی نەتەو□یمان داڕشتوون و جێبەجێ دەکەن، هەموویان هاوکارن و لە کەمین دان، بۆ رووبەڕووبوونەوەی گەلی کوردماندان، دەیانەوێت هیوا و ئاوات و مافەکانی گەلەکەمان لە گۆڕبنێن.. بۆ هێنانەدی ئەم مەبەستە گڵاوەشیان، سەرەڕای کێشە و ناکۆکییەکانی نێوانیان و ئەو کێشە ئابووریی و سیاسی و بێکاریانەش، کە لە ناوخۆی وڵاتەکانیاندا سەریان هەڵداون.. ئەوان هەموو ناکۆکییەکانی نێوانیان بەلاوە ناوان و لە دژایەتیکردنی کورد دا، رێکن و هاوپیلانن و یەک بڕیارن و یەک دەنگ و یەک هەڵوێستن و موو ناچی بە نێوانیانەوە.
داگیرکەرانی کوردستان پەیڕەوی تیۆری (پارتکە و زاڵبە) جێ بەجێ دەکەن، دەیانەوێت کورد بە دەستی کورد بکوژن و لاوازمان بکەن.. ئەمەش چەکێکی تازەی داگیرکەرانی کوردستان نییە، بەڵکو چەندین جاری تر سەرکردەکان و هێزەکانی کوردیان کوردیان لە خشتە بردوون، کەوتوونەتە تەڵە و پیلانی داگیرکەرانی کوردستانەوە.. خەنجەریان لە ملی یەکتری ناوە.. دۆژمنانیش چەپەڵەیان بۆ لێداوین و پێیان پێکەنیون.
زۆر بەداخەوە، کە سەرکردەکانی کورد، بە ئەوانەی ئەمڕۆشەوە کە ناوی خۆیان ناون سەرکردەی کورد، تەمی نەبوونە و زۆر نەزانن و هیچ وانە و پ□ن□د□کیان، لە هۆیەکانی شکستییەکانمان و لە نەهامەتییەکانی گەلە داماوەکەمان وەرنەگرتوون.. مێژوو دووبارە و

دەبارە بەتەوە.. هیچ وانەیەکیان لە کیمیاباران و ئەنفال و ڕەشەکوژی و کۆمەڵکوژی گەلەکەمان و لە وێرانکردنی کوردستانمان وەرنەگرتوون، هەر وەکو ئەوەی نە بایان دیبەت نە باران. ئەمەش بە ئەوە دەگەڕێتەوە کە کەسی شیاو نین.. لە شوێنی شیاودا، ئەم سەرکردانەی کوردمان، لە سیاسەت و لە هونەری سیاسەتدا زۆر نابەڵەدن و فێیان بە سەر سیاسەتەوە نییە.. ئەو مافە سادە و کەمانەش، کە بە دەریایەکی فرمێسک و خوێن، بە قوربانیدانی هەزاران شەهیدمان هاتنە دی، سەرکردە قوماربازە نەزانەکانی کوردمان بە ئاسانی لەسەر مێزی گفتوگۆدا دەیاندیان، چونکە لە سیاسەتدا کەڵەوارن و گەمەکەرێکی لەزانی سیاسی نین.. پێشبینی و گریمانەکانیشیان لە بەرچاو نەگرتوون.. بڕوایان بە زەردەخەنەی ژەهراوی دوژمنانی کورد کردووە و نەیانتوانیوە بە وردی دەروون و نیازە گڵاوە شاراوەکانی داگیرکەرانی کوردستان بخوێننەوە.. هەردەم گەڵەیان لێکردوون و کڵاویان لەسەر کردوون.. بێ هیچ بە دەست بوونە.
بە داخەوە لەوەتی کورد هەیە، هەرگیز ڕێک و یەکگرتوو و تەبا و یەکڕیز و خاوەنی یەک وتاری سیاسی و خاوەنی پرۆژەیەکی تۆکمەی ستراتیژی یەکگرتووی نەتەوەیی کورد نەبووینە.. بێجگە لە قازی محەمەد نەبێت، سەرکردەیەکی نەتەوەیی دڵسۆزی کورد و کوردستان پەروەری تا سەر ئێسقان، لێمان هەڵنەکەوتووە کە بە دانایی و بە زانایی و بە ڕۆحێکی نەتەوەییەوە کاربکات، هەوڵی ئەوە بدات، کە زۆربەی کورد لەژێر چەتری کوردایەتیدا کۆبکاتەوە.. بەشی زۆری سەرکردەکانی کوردمان لە هەوڵی دەسەڵات و بەرژەوەندي تایبەتی خۆیان بوونە، چاویان لە پۆست و دەسەڵات و سامان بووە.. گەر وا نەبوونایە، دەیان توانی دەوڵەتێکی سەربەخۆی کوردی دابمەزرێنن.
هەمیشە داگیرکەرانی کوردستان و نەیارانی گەلەکەمان، ئەم خاڵە نەرێنی و لاوازەی کوردیان قۆستوونەتەوە، بە پارە و بە پۆستی کاتی سەرکردە خۆفرۆشەکانیان کڕیون. کوردیان لە یەکتری دابڕیوە و فیت و هانی براکوژی کوردیان داوە.
کە لە ساڵی (١٩٩٢) دا، کە پەرلەمانی کوردستان و حکومەتی کوردستان لە باشووری کوردستاندا دامەزران، چاوەڕوانی ئەوەمان دەکرد کە سەرکردە و ئەندام پەرلەمانەکانی کوردمان. شەو و ڕۆژ وچان نەدەن و هەموو هێز و توانایەکیان بۆ خزمەتی گەلەکەمان تەرخان بکەن و برینە قووڵەکانی گەلەکەمان ساڕێژ بکەن.. نەفرەت لە شەڕی براکوژی بکەن و ببێتە هێڵی سووریان و دووبارەی ناکەنەوە و چیتر ڕۆڵەکانی گەلەکەمان بە یەکتری بە کوشت نەدەن.. پێکەوە رووی چەکەکانیان لە داگیرکەرانی کوردستان بکەن. لە بەغدا شەڕی بەدەستهێنانی مافەکانمان لەگەڵ حکومەتی عێراقدا بکەن.. دەست لە

بەرژەوەندییەکانی حیزب و لە بنەماڵەیی هەڵدەگرن.. ئیتر چاویان لە پۆست و دەسەڵات پارە نابێت .. دەسەڵات و پۆستە باڵاکانی حکومەت و حیزبەکانیان، لە بنەمەڵەدا پاوەن ناکەن و فیفتی بە فیفتی ناکەن.. لە هەڵبژاردنەکانی پەرلەماندا، گزی و فڕوفێڵ ناکەن و کەسی دەسەزیش هەڵدەبژێرن.. کەسی شیاو دەخەنە شوێنی شیاوەوە.. ئیتر دەستی گەندەڵکاران و دز و بەرتیل خۆران دەبڕنەوە.. کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستان دەگەڕێننەوە بۆ باوەشی کوردستان.. باشووری کوردستان دەبێت بە چرایەکی رووناک و بە قەڵایەکی ئازادی و کوردایەتی بۆ هەموو کوردێکی بەشەکانی کوردستان.. لە دژی یەکتری نابن بە مەقاشی دەستی داگیرکەرانی کوردستان.. نابن بە جاش و بە نۆکەری داگیرکەرانی کوردستان.. لاپەڕەیەکی سپی هەڵدەدەنەوە و لەسەر مێزی گفتوگۆدا کۆتایی بە هەموو کێشە و گرفت و ناکۆکییەکانیان دەهێنن.. هێزەکانی پێشمەرگەی کوردستانیش دەکەن بە دامەزراوەیی، لەژێر ناوی (لەشکری کوردستان) دا یەکیان دەخەن.. میلیشیا و هێزی تایبەتی حیزبی نامێنێ.. یاسا سەروەر دەبێت و کەس لە سەرووی یاساوە نابێت.. هەموو کوردێک ئازاد دەبێت لە رادەربڕین و لە رەخنەگرتن و لە رای جیاوازدا.. دەمکوتی میدیا و رۆژنامەنووسانی ئازاد ناکەن، رێگی برسێتی و بێکاری و هەژاری و نەخوێندەواری و گەندەڵی و دزی لە بنەوە هەڵدەکێشن.

بەداخەوە کە هەمووی بە پێچەوانەی ئەو هیوا و بۆچوونانەمان دەرچوون.. لە سایەی دەسەڵاتێکی پاوەنکراوی دوو بنەماڵەی خۆسەپین و عەشیرەتی و کەسانی نەشیاویدا.. دەسەڵاتی کوردی ساڵ لە دوای ساڵ لاوازتر بووە.. درزی زۆر گەورەتر کەوتۆتە ریزی گەلەکەمانەوە.. دوو ئیدارەیی و ناوچەگەری و شارگەری و هاوبەستەبوون بە حیزب و بە کەسایەتی و بە بنەماڵە و بە عەشیرەت قووڵتر بۆتەوە.. سۆز و هاوبەستەبوونیان بە کورد و کوردستان کاڵ کردوونەتەوە.. لە ئەمڕۆدا خەڵکی باشووری کوردستانیان، بەسەر زەنگی زەرد و زەنگی سەوزدا دابەش کردوون.. پارێزگای کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی تری باشووری کوردستانیان بە تەواوی خستە ژێر دەسەڵاتی داگیرکەرەوە، ئەو دە و مزایدەشیان نەما، کە بە کەرکووک بڵێن (دڵی کوردستانە) و (قودسی کوردستانە)، دەکەیان تووشی لێدانی دەکەردووە، دووبارە کورد دەربەدەر خانووی کورد لە کەرکووک دەڕووخێنن و بە عەرەبتر کردنی قودسیان تەختر بۆتەوە و درێژەی هەیە، هەردوو لایان ناپاکییان دەرحەق بە کەرکووک و ناوچەکانی تر کرد.

تا ئەمڕۆش لە دوای بە دەیان کۆبوونەوە و دانیشتن، ململانێ و مشتومڕ و ناکۆکی نێوان پارتی و یەکێتی کۆتاییان نەهاتووە.. چونکە (لەسەر ئەوە ڕێککەوتوون کە ڕێک نەکەون) ناکۆکییەکانیشیان لەسەر بەرژەوەندییەکانی کورد و کوردستان نییە، بەڵکو لەسەر قورخکردنی پۆست و دەسەڵات و بەشی پارە و قایمکردنی بنەماڵەیی دایە. لە ئێستادا پارەی دزینی نەوت و ناردنی تەنکەرە نەوت بۆ قاچاغی، کەیار و بازاڕی کزە و بەغداش بودجە مووچەی راگرتووە.. کە پێکەوە بەشی بکەن.. دەنگی رق و تووڕەیی و ناڕەزایی گەلەکەشمان تادێت زیاتر دەبێت.. بۆیە پارتی و یەکێتی خەریکە یەکتری تەڵاق دەدەن.. بە داخەوە کە باجی ئەم هەموو ناکۆکی و شەڕە و ئاژاوانەشیان، گەلە داماو و بەدەرەتان و برسی و بێکار و بەدبەختەکەمان دەیانداتەوە.. ئەوان خۆیان و ماڵ و منداڵیان تێرن و دەڕەشێنەوە.. هیچ باکیان پێ نییە کە خەڵکی برسی و بێکاربن.

(کریس کۆچیرا) کە رۆژنامەنووسێکی فەرەنسییە و دەستێکی نزیکی کوردە، ماوەیەک لە باشووری کوردستان بوو، لە نزیکەوە ئاشنای کورد بووە، لە پەرتووکەکەیدا کە بە ناوی (بزووتنەوەی نەتەوەیی کورد و ویستی سەربەخۆیی) ـە. کۆچیرا دەڵێت:
“مێژووی هیچ نەتەوەیەک بە ئەندازەی نەتەوەی کورد پڕ لە ناتەبایی نییە.”
لەم کاتەی هەستیار و مەترسیدار و چارەنووسسازەدا کە رووبەڕووی گەلەکەمان بۆتەوە، یەکێتی نیشتمانی کوردستان بانگەشی لامەرکەزیەت بۆ سلێمانی دەکات و (ئەنجوومەنی شاری سلێمانی) دەیەوێت بڕیاری لەسەر بدات.. ئەمە هەڵەیەکی مێژووییە و لەسەر یەکێتی زۆر دەکەوێت.. بە پێچەوانەی ناوی حیزبەکەشیانەوەیە، ئەمەی ئەوان دەیکەن (یەکێتی نیشتمانی کوردستان) نییە، بەڵکو (دابەشکردنی نیشتمانی کوردستان) ە.. گەربێتو ئەم بڕیارە سەربگرێت.. کێشە و گێبەن و ناڕەزایی و دابڕاندنێکی زۆری لێدەکەوێتەوە.. کەلێ بەرەکی گەورەتر دەخەنە ریزی گەلەکەمان.. درزێکی گەورەتری تازەش دەکەوێتە ریزی یەکێتییەوە.
ئەم بڕیارەش خواستی داگیرکەرانی کوردستان دێنێتەدی، گومانی تێدا نییە دەستیشیان لە پشتەوەی هەیە، کە دەیانەوێت پێگەی کوردستان لاوازتر بکەن و دواتریش فیدراڵی هەڵیبوەشێننەوە.. هێڵی راست و چەپ بەسەر ناوی"هەرێمی کوردستان"دا بهێنن و ناوەکەی بگۆڕێننەوە بۆ “شمال العراق”.
لامەرکەزی شاری سلێمانی، چی لە دۆزی کورد و لە داواکانی مافەکانی کورد دەگۆڕێت؟ ئایا کەرکووک و ناوچە داگیرکراوەکانی ترمان

دەگەڕێنەتەوە بۆ باوەشی کوردستان؟ ئایا ئەمە دوو ئیدارەیی نییە؟ ئەی ئەمە دابەش کردنی باشووری کوردستان نییە بۆ چەند بەشێک؟ چوون بە بەغدا بە دوو شاندی جیاوازی کوردییەوە.. پێگە و سەنگی کورد هەندەی تر لاوازتر ناکات؟ ئەمە گەڕانەوە نییە بۆ دواوە و بۆ خاڵەی هیچ..؟ ئەمە هەندەی تر کێشەکانی کورد قووڵتر ناکەنەوە؟ ئەوە ناگەیەنێت کە خۆتان دەخەنە باوەشی عێراقی داگیرکەرەوە و دەبن بە پاشکۆی حکومەتی شیعە؟ کە بەبێ پرسی ئەوان نەتوانن پەنجە بە ئاودا بکەن؟ بە خۆتاندا بچنەوە و کورد و کوردستان مەکەن بە قوربانی ملهوڕی و و لووت بەرزی و ئارەزوو و بەرژەوەندییەکانتان.. تێر نەبوون، تاکەی هەر لە هەوڵی پێست و گیرفان پڕکردن دان؟ تاکەی ئەو هەموو ستەمە لە گەلەکەمان دەکەن.

لە کاتی (سەدام حوسێن) ی گۆڕبەگۆڕدا، لە بەغدا گاڵتەی بە شاندی کوردی کرد و توانجی لێ گرتن و وتی: کە دەتانەوێت کەرکووک بگەڕێتەوە بۆ سەر کوردستان، ئایا بگەڕێتەوە بۆ سەر هەولێر یا سلێمانی؟

لە کوردستانی گەورەوە، لە سەربەخۆیی کوردستانەوە، هاتنە سەر سەربەخۆیی شار. خەریکی شار شارێنەن! لامەرکەزی کاتێک بە شارەکانی باشووری کوردستان گونجاوە، کە بە راستی خاوەنی فیدراڵییەکی بەهێزی یا کۆنفیدراڵی بین. خاوەنی ژێرخانێکی ئابووری و دارایی خۆمان بین.. لە بەغدا دەست پان نەکەینەوە و نەپاڕێینەوە.. خاوەنی حکومەتێکی دڵسۆز و پەرلەمانێکی کارا و دەسەڵاتێکی راستەقینەی گەلەکەمان بین.

لە ئەمڕۆدا کەسانێکی نەزان و هەرزەگە و خۆپەرست و پێست پەرست و بنەماڵە پەرست، کە فڕیان بەسەر سیاسەتەوە نییە و هیچ بەکگراوندێکی سیاسی و خەباتیان نییە و بە توانای خۆیان و بە پلە و پایەکانی ڕێکخستن و حیزبایەتیدا سەرنەکەوتوون، بەسەر شانی ئەم و ئەودا سەرکەوتوون و (لە پڕێکدا بوون بە کوڵەک) و هاتوونەتە سەر حازری، یاری بە چارەنووسی گەلەکەمانەوە دەکەن.. خاوەن پارەی زۆری دزیی میللەتن و هێزی سەرکوتکردنیان هەیە.. گەلەکەشمانیان هێندە برسی کردوون، هێندە سەرکوت و دەمکوتیان کردوون لە برسان و لە ترسان دوایان کەوتوون. ئەوەی دوایان نەکەوێت نان بڕاوی دەکەن.. خۆپێشاندانیش بکەن و داوای مووچە و مافەکانیان بکەن، بە شەق تێیان هەڵدەدەن و سوکایەتییان پێ دەکەن و بە فیشەکیش وەڵامی داواکانیان دەدەنەوە.. ئەوانەشی ڕەخنەیان لێبگرن، بە دەردی (سەرانی مامە حەمە و سەردەشت عوسمان و عەبدولدستار تاهیر شەریف و کاوە گەرمیانی و ویداد حوسێن) یان دەبەن.

پەرلەمانی هەرێمی کوردستانیش، ناوێکی بێ ناوکە.. بووە بە پاشکۆی

حیزبەکان، بە دەنگی زۆرینەی پارتی، هیچ یاسا و بڕیارێکیان بوێت تێیدەپەڕێنن، یا رەتی دەکەنەوە، پەرلەمانتارەکانی پەرلەمانی کوردستان، بووکەڵەن حیزبەکانیان.. چۆنیان بوێت وایان دەبزێنن.. پەرلەمانێکی کارتۆنی ئیفلیج چی لێ باردایە؟.. ئایا پەرلەمان دەتوانێت، بانگی بەرپرسان و دەسەڵاتدارانی دز و گەندەڵی باڵای حکومەت بکەن و لێیان بپێچنەوە و بە خەڵکی ئاشکرایان بکەن.. ئایا دادگاش دەوێرێت سزایان بدات؟ بێگومان ناتوانن.
داوا لە هەموو رۆڵەکانی گەلەکەمان دەکەین، کە بە سەربەخۆیی (لامەرکەزیەت)ی شارەکانی کوردستان، رازی نەبن و رەتی بکەنەوە.. پێویستیشە نووسەران و شاعیران و رۆشنبیران و رۆژنامەنووسان و هەموو توێژ و چینەکانی گەلەکەمان، بە دەنگ نەبن و هەڵوێستیان هەبێت.. ئەگینا هەموومان باجی ئەم هەڵە گەورەیە دەدەینەوە.. چونکە جێبەجێکردنی بەکرداریی، دوو ئیدارەیی و دابەشکردنی باشووری کوردستانە.

بە دووریشی مەزانن، کە وامان لێبکەن، کە دەبێت لە سلێمانی یا لە هەولێر(فیزە) وەربگرین، بۆ پاسپۆرت یان بۆ (پسوولەی پشتگیری) ئەم دوو حیزبە دەسەڵاتدارە نەبێت، نەتوانین بۆ ئازادی هاتووچۆی شارەکانی باشووری کوردستان بکەین.

رەزا شوان

٥/ مای/٢٠٢٠

ئەو سێ گەنجەی هیوایان پێ بەخشیم … عەلی مەحمود محەمەد

پێش ساڵانی 2010, ئەو کاتەی سەرگەرمی چالاکییەکانی ناوەندی چاك بووم لە گەڵ سەدان کەسی هاوڕێم , لە کوردستان سێ گەنجی جیڤارایيم ناسی, سەرەتا شێخ سدیق ئێوارەیەك لە شاری کەرکووك گەنجێکی پێم ناساند کاسکێتێك بە وێنەی جیڤارای لەسەر بوو بەناوی سەرانی مامە حەمە, سەیرم کرد هیواکانی سەران, هیوای کازیوەی بەیانە, ئەوەندە رون دەڕوانێتە ژیان, ئیتر سەران بووە هاوڕێی گیانی بە گیانیم,

دوا پەیامی ژینی نیوکاژێرێك پێش مەرگی بۆ منی نارد , فریا نەکەوتم دوا ئارەزووی وەرگرم , کاوەش هەروا تا بڵێی سور, سورتر لە چۆڕاوی خوێنی, گەشتر لە جیڤاراکەی سەردڵی, بەحەسرەتتر لە تا مەزرۆی ژیانی هەژارانەی گەرمیانییەك , سەردەشتیشم لە کۆبونەەیەکی چاك ناسی, لە گەڵ کۆمەڵێك گەنج, هێندە گەش و جوان و بە ئیرادە بوون, نازانم کامیان لەوی تر پڕ ئومێدتر بوو بۆ ژیان, کامیان خێراتر بوو لە بڵێسەی نیگای باز, هۆ هۆ سەردەشت, ئەوەندە گەش و پڕ لە ئومێد بوو, زیاتر لە ئومێدی ئەوێ ساڵی جوتیارانی دەشتی هەولێر , تا خۆی لە باوەشی گردە عازەبانەکە بینییەوە.
ئەوێ رۆژێ چاك تاکە ئومێدی گەنجە یاخییەکان بوو, ئەوانەشی مان ئەوڕۆ بە رێکەوت دەژێن.

تاوان ئەم سێ گەنجەی ئومێدی منیان لێسەندمەوە, تاوانباریش تا هەنووکە لە سزا دەربازن, هەرسێکیان لەزۆر شتدا هاوبەش بوون, هەژار بەڵام لە مێشکدا دەوڵەمەند, یاخی لە زوڵم بەڵام میهرەبان و دەستەمۆ لە عەشق, ناڕازی لە ستەم بەڵام کۆیلەی نازی باوەشی دایکە سەربەرزەکان, هوشیار بە هوشیاری چینایەتی, جیڤارایست, ئازادی و عەدالەت لە نیگاکانیان دەباری, لە نینۆکەکانیان دەچۆڕی, هەناسەیان ئومێدی لێ دەتکا , کە ئەوانم ناسی وتم نا هێشتا ئاوات ماوە بۆ جیهانێکی عەدالەت.

خۆشەویستانم سەردەشت و کاوەو سۆران, یاداوەری ئێوە هەمیشە لە دڵمدایە, لە باوەڕو ویژدانمدایە, رێگای هیواکانتان چەندە سەخت و دوورب□ت, ب□ ز□□□ ل□□ی لانادەم , بنوون بە ئارامی لە پاڵ مامۆستاکەتان هاوڕێی سەر کڵاو دڵەکانتان, ئەگەر بە جەستە دنیایەك فرسەخ لێوەی دوورن, بەڵام لە ژێر باڵی ئەودا , لەم مەڵبەندی رەشایی و نا ئومێدییە هیوا دەچێنن .

کرێکاران لەسەردەمی کۆرۆنادا … ئەحمەد کامەران

سەرەتا پێش ئەوەی دەست بکەم بە بەنووسینی وتارەکەم دا, سڵاوێك بۆ

رووحی پاکی ئەو کرێکارە زەحمەتکێشانە دەنێرم کە لەپێناو جەنگ کردن لەگەڵ نان و ئازادی گیانی خۆیان سپاردوە , هەروەها سڵاوم بۆ سەرجەم ئەو کرێکارە زەحمەتکێشانانە هەیە کە ئەمڕۆ لە گۆڕەپانی خەبات کردن ئامادەن لەپێناو بەدەستهێنانی نان و ئازادی و یەکسانی دا, کە هیچ کاتێکیش کۆڵیان نەداوەو بەردەوام بوونە لە خەباتی خۆیان لە دژی سیستەمی سەرمایەداری دا, کە لە خەبەتاکەیان دا ئاوات دەخوازن رۆژێك بێت چیتر جیاوازی چینایەتی نەمێنێت و سەرجەم چینەکان بەچینی کرێکارانەوە لەژێر چەتری یەکسانی دادپەروەری دا بژین و ئیتر کۆتایی بە ئەقلیەتی فاشیلی سەرمایەداری بهێنرێت…

وەکو هەموو بۆنەکانی تردا , ساڵانە لە یەکی ئایاردا , یادی چینێك دەکرێتەوە کە بەدرێژایی مێژوو بۆتە قوربانی دەستی سیستەمی سەرمایەداری و ئیمپریالیزمی دا, کە ئەو چینەش , چینی ماف خوراو چەوسێنراوی کرێکارانە,خۆی لە راستی دا ئەم رۆژە بۆ کرێکار هیچ جەژن و خۆشی نیە بۆیان , بەڵکو پیشاندانی ئازارەکانیانە بەرووی جیهان و سەرمایەدارانی کۆنەپەرست,بەڵای من ئەوکاتە دەبێتە جەژن بۆ کرێکار کە چیتر لەژێر سیستەمی سەرمایەداری دا نەچەوسێنرێنەوە و سەرجەم مافە خوراوەکانیان بەدی بێت, هەتاوەکو ئێستا کرێکاران بۆ پەیداکردنی پارووەیەکی نان دا چەندین رێگای سەخت و کاری قورس پێیان ئەنجام دەدرێت , کە زۆرجاریش لە ئەنجامی ئەو کارە قورسانەدا , کرێکار ژیانی خۆی لەدەست دەدات , لەپاشانیش هیچ جۆرە بیمەیەك بۆ خێزانەکەی دەستەبەر ناکرێت, جگە لەوەی کە خۆی هیچ جۆرە بیمەیەکی نیە لە کاتی کارکردنی دا, کەچی سەرمایەداران بێ باکن و تەنانەت گاڵتەیان بە مردنی کرێکارێك دێت و زۆر بێباکانە هەڵسووکەوت دەکەن لەبەرامبەر کرێکارەکە و خێزانەکانیان دا , کە ئەمەش نابێت چیتر قەبول بکرێت , بەڵکو دەبێت کرێکارانیش هاوشێوەی هەموو چینەکانی دیکەی کۆمەڵگادا بەڵکو بەزیادەوەش , دەبێت سەرجەم خزمەتگوزاریە تەندووستیەکانیان بۆ دابین بکرێت, لەهەمان کاتیشدا نابێت ئیتر کرێکاران بچەوسێنرێنەوەو ژیانیان بکرێت بە دۆزەخ , چوونکە سەرەنجام چینی کرێکار بە داینەمۆو بەرهەم هێنەری وڵات دادەنرێن, بەڵام بەداخەوە خۆیان بێبەش بوونە لەو بەرهەم هێنانەی کە لە وڵات ئەنجامی دەدەن.

جیاوازتر لەهەموو ساڵانی دیکەدا, ئەم ساڵ یەکی ئایار هاوکات بوو لەگەڵ شەپۆلێکی کووشندەی دژ بە مرۆڤایەتی دا کە ئەویش بڵاوبوونەوەی ڤایرۆسی کۆرۆنا بوو لەبەشێکی زۆری وڵاتانی جیهان دا, کە بە بڵاو بوونەوەی ئەم ڤایرۆسە بووە هۆی داخستنی سەرجەم کارگە پیشەسازیەکان و بازارەکان بە ڕووی تاکەکانی کۆمەڵگادا, بەڵام ئەوەی کە لەم نێوەندەدا , گەورەترین زەبری ئابووری

بەرکەوت, ئەویش چینی کرێکاران بوون , کە بەشێکی زۆری کرێکاران لەجیهان لەکارەکانیان دابڕان و نێردرانەوە بۆ ماڵەوەو , کە هاوکاتیش ئەم ڤایرۆسەش وا تەماشا دەکرێت کە دووبارە کودەتایەکی تری سەرمایەداران بوبێت بەسەر چینی کرێکارانەوە, بەڵام لەلایەکی دیکەوە سەرمایەداران هیچ جۆرە زیانێکی مەترسیداریان بەرنەکەوتوە لە ئەنجامی ئەم ڤایرۆسە, ئەمەش بەهۆی ئەو سامانە زۆرەیان کە لە ڕێگای ماندبوون و بەرهەمی شەو و ڕۆژەی چەندین ساڵەی کرێکارانەوە بەدەستیان هێناوە, بۆیە دەبێت سەرجەم ئەو سامانانەی سەرمایەدارەکان بگەڕێنەوە بۆ گیرفانی کرێکارانی ماف خواراو دا, بۆئەوەی چیتر لەناخۆشی و چەوساندنەوەدا نەژین , لەهەمانکاتیشدا دەبێت ئیتر یەکسانی و دادپەروەری ئابووری و کۆمەڵایەتی بێتە ئاراوە لەنێوان هەموو تاکەکان دا.

دیمانە لەگەڵ مامۆستا ڕزگار خدر … سازدانی: ڕۆستەم خامۆش

م. ڕزگار خدر:
دنیای منداڵ, دنیایەکی ڕازاوەو تایبەتە

بۆ گرنگیدان بە ئەدەبیاتی منداڵان و ئاوڕدانەوە لە کەسایەتییەکانی ئەو بوارە، بە پێویستمان زانی ئەم دیمانەیە لەگەڵ بەڕێز"م. ڕزگار خدر" ی شاعیر و نووسەری بواری ئەدەبیاتی منداڵان و سەرپەرشتیاری پەروەردەیی ساز بدەین.

- ڕزگار خدر مستەفا" لە 3/7/1964 لە گەڕەکی کانێسکان ی شاری سلێمانی لە دایك بووە.
- سەرپەرشتیاری پسپۆڕیی لە پەروەردەی ڕۆژئاوای سلێمانی.
- ئەندامی دەستەی نووسەرانی گۆڤاری ژیار و سەرنووسەری گۆڤاری ئاراستەی پەروەردەیی.
- خاوەنی سێ منداڵە بەناوەکانی: (فرۆ ، دینۆ ، باکۆ).

ئەم بەرهەمانەی چاپکردووە:

١- ئاڤێستا کلتوری دینی و نەتەوەیی کورد، لێکۆڵینەوەی مێژوویی.

٢- غەمنامە، دیوانە شیعر.
٣- خەمە پەروەردەییەکان، کۆمەڵێک نووسینی پەروەردەیین.
٤- سەد پەند، کۆمەڵێک چوارینە شیعری پەروەردەیین.
٥- هەلوربلور، دیوانە شیعری منداڵان.
6- باپەروەردە خەمی هەمووان بێ، کۆمەڵێک بابەتی پەروەردەیی.

سازدانی: ڕۆستەم خامەش

پرسیار: لە کەیەوە شیعر بۆ منداڵان دەنووسی؟
وەڵام: دنیای منداڵ دنیایەکی ئازاوەو تایبەتە, تاکو بەتەواوەتی ئاوێتەی نەبیت ناتوانی دەربڕی خواست و ئارەزووەکانی منداڵان بی، سەرەتا دەمەوێت بڵێم وەک پەروەردەکارێ هەمیشە ئارەزووم بووە بەهەموو شێوەیەک خزمەت بەبواری پەروەردە بکەم, خەم بەتەواوی تەرخان بکەم بۆ خزمەت لەو بوارەدا و کاتێکیش بووم بەسەرشتیاری پەروەردەیی لەپەلدا و لە ڤیستیڤاڵ و چالاکیەکاندا ئامادە دەبووم, منداڵان بە خوێندنەوەی شیعر و بەچالاکیی جوان پێشوازیان لێ دەکردین، ئارەزوم بوو ڕۆژێک منیش هۆنراوەیان بۆ بنووسم و پاداشتی ئەو پێشوازیە جوانەیان بدەمەوە و لەو ڕێیشەوە خزمەتێک بەبواری پەروەردە بکەم، دەتوانم بڵێم ئەوان بوونە ئیلهام بەخشی هۆنراوە نووسینم بۆ منداڵان و تێکەڵ بوون بەو دونیا پڕ لە تەلیسمی جوانییەی ئەدەبی منداڵان.

پرسیار: تا ئێستا چەند بەرهەمت بۆ منداڵان چاپکردووە، ئەگەر ئاماژە بە ناوەکانیان بکەی؟
وەڵام: لەزۆربەی گۆڤارەکانی منداڵاندا هۆنراوەم بڵاوکردۆتەوە و یەک دیوانە شیعرم چاپکردووە بۆ منداڵان بەناوی (هەلوربلور)، وه دیوانێکی ترم ئامادەیە بۆ چاپ.

پرسیار: تایبەتمەندیی شیعری منداڵان چییە؟
وەڵام: نووسین بۆ منداڵان ئاسان نییە, کە ڕەنگە هەندێ کەس وابیربکەنەوە, تۆ کە بۆ منداڵان دەنووسیت دەبێت تەواو ئاوێتەی دنیای منداڵان بی و بچیتە دنیای پڕ لە خەیاڵی جوان و ئازاوەی ئەوانەوە، بەزمانێکی سادە بنووسی، دووربیت لە وشەی قەبەو ئاڵۆز، دەبێت وەڵامدەرەوەی پرسیارەکانی ئەوان بێ و دووربێ لە ئامۆژگاری ڕاستەوخۆ, کە منداڵ بێزار دەکات، بنەماکانی مرۆڤدۆستی و ژینگە پارێزیی و گیانی هاوکاریی و لێبوردەیی و بەڵێنپارێزیی و ئاژەڵدۆستیی و تەندروستی... لەخۆبگرێت بەپێی ئاست و قۆناغی تێگەیشتنی منداڵ بنووسرێت، دەبێت هەڵگری پەیامی تەواوکاری

پەروەردەی دروست بێت.

پرسیار: لە ئێستادا ئەدەبیاتی منداڵانی کورد، چۆن دەبینی؟

وەڵام: لە ئێستادا کۆمەڵێک نووسەر و شاعیری باشمان هەیە لە بواری ئەدەبیاتی منداڵانی کورددا، گەر بەراوردی بکەی بە ساڵانی پێشوو، بەڵام پێویستیان بە هاوکاریی هەیە, پێویستمان بە وەرگێڕانە لە بواری ئەدەبی منداڵان, تا زیاتر نووسەرانی خۆمان ئاشنا بن بە تەکنیکی نوێی نووسین و خەیاڵی فراوانیی دنیای منداڵان, پێویستە دەزگایەک هەبێ بۆ وەرگێڕان لە ئەدەبی گەلانەوە بۆ کوردی و بە پێچەوانەشەوە وەرگێڕانی نووسینی نووسەرانی کورد و ناساندنیان بە دنیای دەرەوە.

پرسیار: وەکو دەزانین زۆربەی گۆڤارەکانی تایبەت بە منداڵان لە ئێستادا دەرناچن و بڵاوناکرێنەوە، ئەوەش وادەکات، کە بواری ڕۆژنامەگەریی منداڵان پاشەکشە بکات و هەر خودی منداڵانیش لە سوودەکەی بێبەش بن، بەڕێزت پێشنیارت چییە و چی بە چارەسەر دەزانی؟

وەڵام: بەداخەوە زۆربەی ئەو گۆڤارانەی خزمەتێکی باشیان بە ئەدەبیاتی منداڵان دەکرد, لە ئێستادا لە بەرنەبوونی هاوکاریی ڕاگیراون, نە حکومەت هاوکارییان دەکات, وە بەڕاستی وەک گلەییەکیش نە خەڵک هاوکارە، ئەو خەڵکە ئامادەیە بڕێ پارەیەکی زۆر بدات بە مۆبایل و ئایپاد و.... چی و چی, بەڵام بیر لە کڕینی گۆڤار و کتێب ناکەنەوە و لە گرنگیی و بایەخیان تێنەگەیشتوون. هیوادارم, کە هەمووان هاوکار بن, وەک حکومەت و وەزارەتی ڕۆشنبیریی و پەروەردە، وەک خەڵک و کۆمپانیاکان بە بایەخەوە بڕواننە ئەو گۆڤارانە و هاوکاریان بن.

پرسیار: هەر چەندە کتێب و نامیلکەی تایبەت بە منداڵان کەمن، بەڵام ئەوەندەی کە هەیە لەوە باشترە کە هەر نەبێ، جا بۆ ئەوەی منداڵان ئاشنا بکرێن بە کتێب، بە ڕای تۆ هەنگاوەکانی بە کەلتوور کردنی خوێندنەوە چین و بە کام ڕێگە دەتوانرێ ئەم کارە گرنگە بکرێ؟

وەڵام: بۆ بەکەلتووریکردنی خوێندنەوە, ئەوە ئەرکەکە لەسەر شانی هەمووان, گەر بمانەوێ نەوەیەکی هۆشیار و پێگەیشتوومان هەبێ, دەبێت بزانین, کە کتێب باشترین هاوڕێ و مامۆستایە, کە دەتوانێت لە هەموو جێگەیەک هاوکاربێ، بە خوێندنەوە توانای ژیریی زیاد دەکات و تێگەیشتنی منداڵ و ئاشنابوونی بە دەورووبەر فراوان دەبێ، توانای ئاخاوتنی زیاد دەکات و دووری دەخاتەوە لە شەرم و گۆشەگیریی، خەیاڵی فراوان دەکات, گەشە بە دەمارەکانی مێشک دەدات، ڕەفتاری ئەرێنی لە منداڵدا بەرجەستە دەکات.... لە بەر هەموو ئەم

هۆکارانە دەبێت خێزان و قوتابخانەو دایک و باوک و مامۆستا هەمووان هاوکار بن لەهاندانی منداڵان بە خوێندنەوە لە باخچەی منداڵانەوە دەبێت دادەکان حەزی خوێندنەوە لای منداڵ بەرجەستە بکەن, حکایەت و چیرۆکی بەچێژیان بۆ بخوێننەوە، گرنگیی بە بوونی کتێبخانە لە ناو ماڵ و لە قوتابخانە بدەن و دایک و باب لەبەرچاوی منداڵ بخوێننەوە, چونکه منداڵ لاسایی گەورەکان دەکاتەوە حەزدەکات وەک ئەوان ڕەفتاربکات و لە بۆنەکاندا کتێب بکەنە دیاریی بۆیان، سەردانی کتێبخانەیان پێبکەن و بەپێی تێگەیشتن و قۆناغی تەمەنیان کتێبیان بخەنە بەردەست، لەپای پاداشت و کردەوەی جوان گۆڤار و کتێبیان بۆ بکەنە دیاری.

پرسیار: زۆربەی شاعیران و نووسەرانی بواری ئەدەبیاتی منداڵان بەرهەمی ئامادەیان هەیە بۆ چاپ، بەڵام بەداخەوە خۆیان وەک پێویست ناتوانن چاپی بکەن، پێشنیاری بەڕێزت چییە؟

وەڵام: وەک لەوەڵامی پرسیارێکی پێشووتر ئاماژەم پێکرد ئەوە ئەرکی وەزارەتی ڕۆشنبیرییە, ئەرکی کۆمپانیا و دەزگاو دامەزراوە ڕۆشنبیریی و پەروەردەییەکانە, که هاوکاری نووسەران بن لەچاپکردنی بەرهەمەکانیان, لە وڵاتانی دنیا نووسەر لەسەر چاپکردنی بەرهەمەکانی دەژی, کەچی بەداخەوە لەلای ئێمە دەبێ نووسەر بەپارەی خۆی و لە قووتی خۆی و ماڵە و منداڵەی بگرێتەوە بۆ چاپکردنی بەرهەمێکی, دواتریش هەمووی لەسەر ڕەفەی کتێبخانەکان بێ خوێنەر و کڕیار دەمێنێتەوە و دەبێتە مایەی زەرەر.

پرسیار: بە هۆی پێشکەوتنی تەکنەلۆژیا و هەبوونی ئەو هەموو تۆڕە کۆمەڵایەتییە و بەکارهێنەرێکی زۆری ئینتەرنێت لەلایەن گەورەساڵانەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا زۆرێک لە منداڵانیش لە ڕێگەی مۆبایل و ئایپادەوە بەکاری دێنن، بەڵام بۆ ئەوەی زیانی نەبێ و بە شێوەیەکی تەندروست بەکاری بێنن و سوودی لێ وەربگرن، چی بەباش دەزانی و ڕێنماییت چییە بۆ دایکان و باوکان؟

وەڵام: بەداخەوە هەمووان ئێمەش دەرهاویشتە خراپەکانی تەکنەلۆژیاو تۆڕەکۆمەڵایەتییەکان دەبینین و دەستەوستان و بێچارەین, کە بەدیوێکی تردا ڕەنگە بتوانین بە قازانج بیگێڕینەوە گەر هانی منداڵان و نەوجەوانان بدەین بە دروست بەکارهێنان و سوودبینین لێی، واقعی ئەمڕۆ سەپاندویەتی بەسەرماندا و پێشکەوتنی کۆمەڵگه و داهێنانەکان دەتوانن هەموو سوود بەخشن بن و هەم زەرەرمەند, ئەوە خۆمانین, کە بڕیار دەدەین بەچ دیوێکدا بەکاری بەین، دەبێت دایک و باب، مامۆستایان هاوکاربن بە چۆنێتی بەکارهێنان و سوودبینین لە

تەکنەلۆژیای سەردەم و نەبینە کۆیلەو هۆگری هەمیشەیی و دابڕان لەدونیای دەرەوە.

پرسیار: منداڵ، کاتێ شیعر، یان چیرۆک دەخوێنێتەوە، یاخود بۆی دەخوێنرێتەوە، پێی خۆشە وێنەی لەگەڵدا بێ و بیبینێ، بۆچی؟
وەڵام: بوونی وێنە و ڕەنگەکان سەرنجی منداڵ ڕادەکێشێ و چێژ و توانای هەستی بینین دەیان جار زیاترە لە بیستن, ئەمەش زیاتر وا دەکات گرنگیی زیاتر بە وێنە بدرێت لە گۆڤار و کتێبی منداڵان.

پرسیار: تا چەند گەشبینی بە ئایندەی ئەدەبیاتی منداڵانی کورد؟
وەڵام: گەشبینم بە بوونی کەسانی دڵسۆز و خەمخۆر لەو بوارەدا، نووسەرانی پڕ هیوا دەبینم, کە کۆڵنادەن و بەردەوامن لە نووسینی شیعر و چیرۆک و ئۆپەرێت و خەمخۆرانێک لە مامۆستایانی دڵسۆز, کە هاندەری بە کەلتووریکردنی خوێندنەوەن.

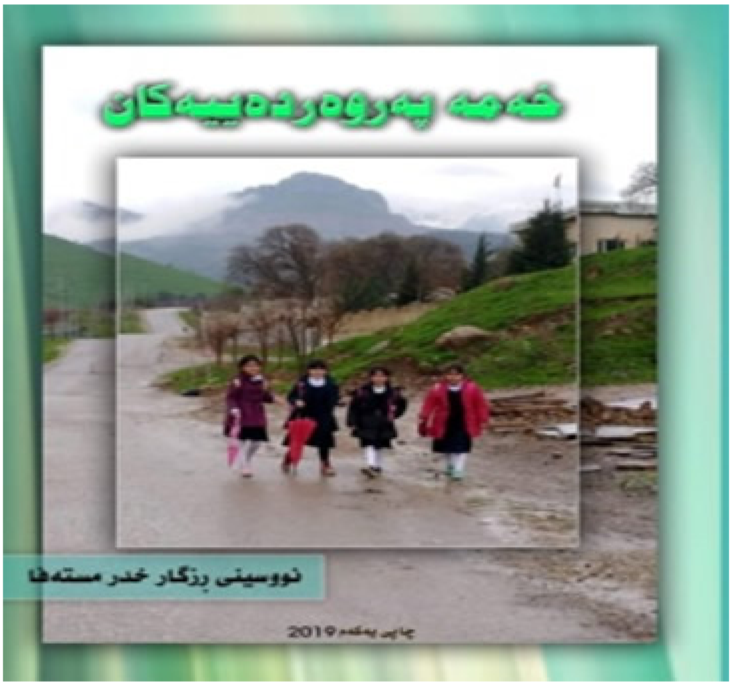

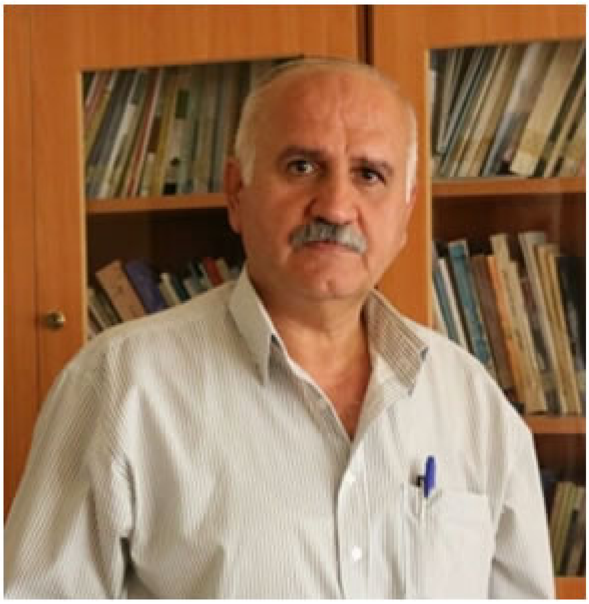

کتێبێک بۆ تامی ڕاستەقینەی شیعر

(لەم کتێبەمدا هەوڵدراوە پانتاییەك بۆ ئەو زەمەنە خێراو پچڕپچڕە بدۆزمەوە و تێدا گوزارشت لە هەندێ چرکەسات بکەم، کە تەنیا شیعر دەرەقەتی دێت. خودی پڕۆژەکە لە فۆڕمێکی ناجێگیردایە، دەربڕین و ڕزگاربوونە لە دۆخێك کە لە نێوان شاعیر و ئەوی دیکەیە، گەڕانە بۆ دوای دۆزینەوەی ئەو شوێنانەی تاریک کراون و مرۆڤ لەنێو ئەو شوێنە تاریکانەدا، خەریکە خۆی وەک مرۆڤ لە بیر دەکات. ئایە شیعر دەتوانێت ئەو خۆ لەبیرکردنەی مرۆڤ بکاتە خۆ بەبیرهێناوە؟ ئەوە

پرسیارێکە و وەڵامێکی زۆری دەوێت.
خەمێك بەرێکی هەموو شیعرەکانی گرتووە، خەمی مرۆڤبوون، پرسیار لە مرۆڤبوون، قووڵبوونەوە لە دیوە نەبینراوەکەی مرۆڤبوون، ئیشکردن لەسەر ئەم خەمە، کە خەمێکی وجودییە، ڕەنگە ئەم خەمە خەمێک بێت بە ئاسانی نەبیندرێت و تەنیا شیعر بتوانێت بیبینێت. لەپاڵ ئەو خەمەدا وەستان لەسەر کۆمەڵە چەمکێك و تێڕامانیان لە ناو بازنەیەکی شیعریدا جەختی لێ کراوەتەوە. کۆی ئیشەکە ئەزموونێکی جیاوازی منە، کە دەکرێ بڵێین بەرهەمی ساڵانی 2011 بۆ 2016.)

پرۆفایل:
تەیب قادر، دانیشتووی هەولێرە، لە ساڵی ٢٠٠٦ یەکەم بەرهەمی شیعری خۆی بەناوی (کتبێك لە گیای ئاوەدانی) لەلایەن سەنتەری هەتاو چاپ و بڵاوکراوەتەوە، ساڵی ٢٠١٧
کۆمەڵە شیعری (مرۆڤێك لە نزیکمانە) لە لایەن ماڵی وەفایی چاپ و بڵاو کراوەتەوە، نوێترین بەرهەمی شاعیر، (دەستێك لە دەرەوەی خۆی تەنیایە)، بڕیارە لە ئایندەیەکی نزیکدا لە لایەن ناوەندی کلتوور چاپ و بڵاو بکرێتەوە.

گرنگی و ئامانجەکانی ڕۆشنبیری منداڵان ... ڕەزا شوان

منداڵان لە هەموو جیهاندا، گەورەترین و گرنگترین چینی پێکهاتەی کۆمەڵگاکانن. سروشتی و ئاساییە کە خاوەنی ڕۆشنبیری سەربەخۆ و تایبەتی خۆیان بن، چونکە جیهانی منداڵان لەگەڵ جیهانی گەورەکاندا جیاوازە.. مەبەستیش لە ڕۆشنبیری منداڵان، تەنها بە دەستهێنانی زانیاری و سەرکەوتن لە خوێندن و قوتابخانەدا نییە، یا لە رادەی بەکگراوندی زانیاری لە بوارێک لە بوارەکاندا نییە. منداڵانیش وەکو گەورەکان، یاسا و شێوازی گوزارشتکردن و دەربڕینی خۆیانن. خاوەنی زمانی ساکار و فەرهەنگی وشە و ئەدەب و هونەری خۆیانن. شێوازی بیرکردنەوە و تێڕوانین و بڕیاری خۆیان هەیە، بۆ بەدەستهێنانی خواست و پێداویستییەکانیان.. هەموو ئەم میتۆدانە، شێوەیەکی تەواو پێکدەهێنن کە بە ڕۆشنبیری منداڵان ناودەبرێت..

رۆشـــنبیری منـــداڵان هەر ئەوە نییە کە هۆیەکە بە رۆشـــنبیریکردنی منداڵان. بەڵکو ئەم سنوورە تێدەپەڕێنێت و مەودایەکی فراوانتر و گشتیتر دەگرێتەوە.
باسـکردن لە رۆشـــنبیری منـــداڵان و لە گرنگـــی و لە ئامانجەکـــانی، باسکردن نییە لە رووی هزرییەوە، بەڵکو باسکردنە لە پێویستییەک لە پێویستییە گرنگییەکانی ژیان. چونکە مرۆڤ بەبێ رۆشنبیری، دارێکی زەی بێ بەر و بێ بەخشینە.
لەم سەردەمەدا، لە سایەی گۆڕانکاری و تازەگەری و پێشکەوتنی خێرای تەکنەلۆژیا و داهێناندا، گرنگیدان بە رۆشنبیری منداڵان، یەکێکە لە گرنگترین پایەکانی پەروەردە و گەشەکردنی منداڵێتی. لە سایەی جیهانێکی کراوە و هۆیەکانی خێرای گەیاندن و بێ سنووری و کرانەوە و لە یەک نزیکبوونەوە و تێکەڵبوون و فرە رۆشنبیری و بە جیهانی بوونی رۆشنبیری، رۆشنبیری بە گشتی، پێشکەوتنێکی زیاتری بە خۆیەوە بینیوە، رۆشنبیرییە جیاوازەکانی گەلان، زۆر یا کەم کاریگەرییان لەســەر یەکتـــری هەیە. هەنـــدێ کۆمەڵگاکـــان، ئەم گۆڕانکـــاری و ئاشنابوونە بە فرە رۆشنبیری، وەکو هەڕەشەی دەزانن، کە رووبەڕووی ناسنامەی رەسەنی رۆشنبیری منداڵانیان بوونەتەوە.
بێگومان رۆشنبیری گرنگترین فاکتەرە، کە دەکرێت یارمەتییەکی زۆری منداڵان بدات، لە بەدەستهێنانی سەرکەوتن و پێشکەوتن دا، لەم سێ ئاستدا: ئاستی پیشەیی، ئاستی زانیاری، ئاستی کۆمەڵایەتی.
چۆن تا ئەمڕۆ لە جیهاندا، لەسەر دەقێکی پێناسەیەکی دیاریکراوی رۆشـــنبیری گشتـــی رێنەکەوتـــوون و چەنـــدین پێناســـەی جیاوازیـــان بۆ کـــردوون. هەروەهـــا تـــا ئەمڕۆش لەســـەر پێناســـەیەکی دیـــاریکراوی رۆشنبیری منداڵانیش رێنەکەوتوون، لە رووی بەرهەمهێنان و شێوە و نـــاوەڕۆکی ســـەرچاوەکانی رۆشـــنبیری منـــداڵان، چەنـــدین پێناســـەی جیاوازیـــان بۆ کـــردوون. بەڵـــام بەپێـــی بەرهەمهێنـــانی رۆشـــنبیری منداڵان، دەتوانین هەندێ لە جۆرەکان و لە شێوەکانی جیابکەینەوە، وەکـو: چیـرۆک، هۆنـراوە، شـانۆ و ئۆپێرێـت، سـروود و گۆرانـی، وێنەکێشان، قسەی خۆش و سوعبەتی جەۋەنگی، سەرەڕای داب و نەریت و بیروبـاوەڕ و رەفتـارە کۆمەڵایەتییەکـان. هەمـوو ئەم بـابەت و سەرچاوانە، سەرچاوەی رۆشنبیری منداڵان پێکدەهێنن. هەر بەرهەمەکی رۆشنبیری، نەکەوێتە ناو پانتایی توانای وەرگرتنی منداڵانەوە، ئەو بەرهەمە بە سەرچاوەیەکی رۆشنبیری منداڵان دانانرێت. منداڵان توانای ئەقڵی و جەستەیی و کۆمەڵایەتی و زمانی تایبەتی و خەیاڵی خۆیان هەیە. رۆشنبیری منداڵان، کۆپی رۆشنبیری گەورەکان نییە. ناشبێت وا تێبگەین و وا بڕوانین، کە رۆشنبیری منداڵان، شێوازێکی ئاسان کراوە و بچووک کراوەیە لە رۆشنبیری گشتی کۆمەڵ، بەڵکو

رۆشنبیری منداڵان رۆشنبیرییەکی سەربەخۆی تەواوە، لە ناسنامەی تایبەتی و لە شێوازی ژیان و کەرەستە و لە سیما جیاوازەکانی منداڵان پێکهاتووە.

بە کورتی باسی چەند چەمکێک و چەند پێناسەیەکی رۆشنبیری منداڵان دەکەین:

رۆشنبیری منداڵان، لە هەموو کۆمەڵگایەکدا، لقێکی بنەڕەتی و سەرەکی گرنگە، لە لقەکانی رۆشنبیری کۆمەڵ یا لە رۆشنبیری گشتی.. یا بڵێین، جۆگەلەیەکی ئاوخۆڕە، کە لە رۆشنبیری گشتییەوە هەڵگیراوە.

نووسەری بواری ئەدەبی منداڵان (عەبدولتەواب یوسف) لە پەرتووکێکیدا، بە ناوی (گەشەکردنی رۆشنبیری منداڵ) بەم جۆرە پێناسەی رۆشنبیری منداڵانی دەکات، دەڵێت: رۆشنبیری منداڵان، بریتییە لە تێکەڵەیەک کە منداڵ لە دایک و باوک و خێزانەوە وەری دەگرێت، لەو داب و نەریتانەی پێی دەگات، لەو زانست و زانیاییانەی وەریان دەگرێت، لەو هونەرانەی کاریان تێدەکات و دەیانکات، لەو بیروباوەڕانەی بڕوای پێیان هەیە، لەوانەی کە بەڕەوشت ناویان دەبەن، لە جیاوازی سیمای کەسایەتی، لە هەموو ئەو شتە باوانەش کە لە کۆمەڵگاکەیدا هەن، لە بیروڕا، لە یاساکان، لەو شتانەی کە لە رۆشنبیری گشتیدا بڵاودەبنەوە.

لە دەرەوەی پێناسەکەی عەبدولتەواب یوسف، رۆشنبیری منداڵان بریتییە، لەو شتانەی کە منداڵان لە باخچەی ساوایان و قوتابخانەدا وەریان دەگرن، لە سەرنج و تێڕوانینیان لە ئەنجامەکانی ئەزموون و تاقیکردنەوەکانی ژیانی خۆیان.. لەو بەرهەمە ئەدەبیانەی کە بۆیان دەخوێننەوە یا خۆیان دەیانخوێننەوە.. لەو چیرۆک و هەقایەت و نەزیلە و سەرگوزشتانەی کە بۆیان دەگێڕنەوە، لەو هۆنراوە و سروود و گۆرانییانەی کە گوێیان لێیان دەبن، لەو شانۆیانەی کە دەیان بینن یا خۆیان بەشدارییان تێیاندا دەکەن.. لە هەر بابەتێک، کە سوود و چێژی لێوەربگرن.. ئەمانە هەموویان لە هۆش و لە دەروونیاندا گەڵاڵە دەبن.. دەتوانن بە زمانی خۆیان و بەو شێوازەی کە خۆیان دەیانەوێت، بە قسەی زارەکی بێت یا بە نووسین بێت، گوزارشتیان لێبکەن و بە رەفتاری دەریان ببڕن.

دەکرێ لەژێر چەمکێکی گشتیدا، چەمک و پێناسەکانی رۆشنبیری منداڵان کۆبکەینەوە، هەموویان جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە رۆشنبیری منداڵان، بریتییە لە: وەرگرتنی شێواز و رێبازەکانی ژیان، بیروباوەڕ، پێوەرەکانی رەوشت، ئەدەب و هونەر، زانست و زانیاری، بەهاکان، داب و نەریتەکان، یاسا و رێساکان، کارکردن بە گرێدانی ئەم میتۆدە بنەڕەتییانە، بە کەلەپوور و هزر و رۆحی کۆمەڵەوە،

هەموو دەبنە فاکتەری یارمەتیدەر بۆ سازان و هەڵکردن لەگەڵ کۆمەڵگاکەیاندا، دەکرێت ئەوانەی وەریان دەگرن و فێریان دەبن، لە هەموو قۆناغەکانی ژیانی داهاتووشیاندا هاودەمیان بن، بە تایبەتیش لە بواری پیشەیی و زانیاری و کۆمەڵایەتیدا.

ڕەشنبیری ڕەمەکێک (غەریزەیەک) نییە، کە لەگەڵ لەدایکبوونی منداڵدا لەگەڵیدا بێت. بەڵکو لە چەندین سەرچاوەی جیاوازەوە، وەریان دەگرێت و لێیان هەڵدەهێنجێنێت.

ڕەشنبیری منداڵان، بە ناوەڕۆک و پێکهاتە تایبەتمەندییەکانییەوە، مۆرک و ناسنامە و تایبەتمەندی و سیما جیاوازەکانی منداڵانی کۆمەڵگایەک لە کۆمەڵگاکان پێکدەهێنێت. کە لە کۆمەڵگاکانی تر جیای دەکاتەوە. بە واتا ڕەشنبیری منداڵان، شێوازی ژیانێکی جیاوازی منداڵانی کۆمەڵگایەکی دیاریکراوە. کەواتە ڕەشنبیری منداڵان لە کۆمەڵگایەکەوە بۆ کۆمەڵگایەکی تر جیاوازی هەیە. ئەم جیاوازییەش، بە جیاوازی ڕەشنبیری گشتی کۆمەڵگا جیاوازەکانی مرۆڤایەتی دەگۆڕێتەوە. تەنانەت لە هەمان کۆمەڵگاشدا، ڕەشنبیری منداڵان، یەک ڕەنگ و یەک شێواز نییە، کە هەموو منداڵانی ئەو کۆمەڵگایە لەژێر چەترێکی ڕەشنبیری گشتیدا کۆیان بکاتەوە. ڕەشنبیری منداڵان، بەپێی فاکتەرەکانی ژینگەی دەوروبەر و ڕەگەز و بەپێی قۆناغەکانی تەمەنی منداڵی و جیاوازی زانیاری و ڕەشنبیری هەر خێزانێک و باری کۆمەڵایەتی و ئابووری و گوزەرانی ژیانی جیاوازی خێزانەکان، جیاوازی هەیە. لەمانەش گرنگتر بوونی ئەو سەرچاوانانەن لە بەردەستی منداڵاندا، کە مەستی ڕەشنبیریان دەکەن و هۆیەکن بە بەشداریکردنیان لە بنیادنانی ڕەشنبیری منداڵان. بۆ نموونە: جیاوازی ڕەشنبیری لە نێوان منداڵانی گوندنشین و شارنشیندا هەیە، کە لە دوو ژینگەی جیاوازدا دەژین و فاکتەرەکان و هۆیەکانی ڕەشنبیری لێیان جیاوازن. جیاوازی ڕەشنبیری لە نێوان منداڵانی خێزانە نەبوو و هەژارەکان و منداڵانی خێزانە دەوڵەمەندەکاندا هەیە. جیاوازی ڕەشنبیری، لە نێوان منداڵانی خێزانە ڕەشنبیرەکان و منداڵانی خێزانە ناڕەشنبیرەکاندا هەیە. کەواتە لە ڕەشنبیری منداڵاندا، ڕەشنبیری گشتی و ڕەشنبیری تایبەتی هەیە.

بە هەر قۆناغێک لە قۆناغەکانی منداڵی، تا ڕادەیەک، پێویستیمان بە ڕەشنبیری جیاواز هەیە، کە لە رووی ناوەڕۆک و شێواز و زمانەوە، لەگەڵ ئاستی ئەو قۆناغەی تەمەنی منداڵاندا گونجاوبێت. تا سوود و خۆشی لێوەربگرن. بۆیە پێویستە هەموو بابەتەکانی هەموو جۆرەکان و شێوەکانی ڕەشنبیری منداڵان، بەپێی مەرج و پێوەرە جیهانییە گشتییەکانی ڕەشنبیری منداڵان، بە وردی و بە پیشەیی و بە

شارەزاییەکی تەواوەوە، ئامادە بکرێن.. ناوەڕۆکەکانی بابەتەکان و داڕشتنیان، لەگەڵ تایبتمەندییەکانی جیهانی منداڵاندا بگونجێن.. گەر نەگونجێن، ناچنە ناو چوارچێوەی رۆشنبیری منداڵانەوە.

لە ئەمڕۆدا گرنگیدان بە رۆشنبیری منداڵان، بووە بە ئەرکێکی پێویست و لە پێشینە و بە ئامانجێکی ستراتیژی گەلان و دەوڵەتانی جیهان، هەموویان هاوڕان لەسەر ئەنجامە ئەرێنییەکانی گرنگیدان بە رۆشنبیری منداڵان.. کە دەبێتە بنەڕەتی رۆشنبیری داهاتوو.

رۆشنبیری منداڵان، لە ئەرکە بنەڕەتییەکانیەوە دەست پێدەکات، لە گۆڕینی لەدایکبوونی منداڵەوە، لە گیانلەبەرێکی بایۆلۆژییەوە بۆ گیانلەبەرێکی کۆمەڵایەتی. ئەم کارەش لە ساتی لەدایکبوونەوە تا کۆچی دوایی درێژەی هەیە.. کە منداڵ لەدایک دەبێت، هەندێ بۆماوەی لەگەڵدایە.. منداڵ کاتی لەدایکبوونی تەنها گیانلەبەرێکی بایۆلۆژییە، یا تەنها کەسێکە.. لە میانەی پەیوەندییە جیاوازییەکانی لەگەڵ خێزانەکەی و دەوروبەرەکەیدا، بە خێرایی میتۆدەکانی رۆشنبیری کۆمەڵەکەی وەردەگرێت، وەکو: زمان، داب و نەریت، رەوشت و بەهاکان،…هتد. دەگۆڕێت بۆ کەسێکی کۆمەڵایەتی. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە منداڵ دوو جار لەدایک دەبێت.. یەکەمیان لەدایکبوونێکی بایۆلۆژی، دووەمیشیان لەدایکبوونێکی رۆشنبیری.. منداڵ لە لەدایکبوونی دووەمیدا، لە گیانلەبەرێکی بایۆلۆژییەوە، دەگۆڕێت بۆ گیانلەبەرێکی رۆشنبیری.

هەر رۆشنبیریشە، کە مرۆق لە هەموو گیانلەبەرەکانی تر جیادەکاتەوە، مرۆق بە (گیانلەبەرێکی رۆشنبیرییە) ناودەبرێت.

گرنگترین ئامانجەکانی رۆشنبیری منداڵان:

ئامانجی رۆشنبیری منداڵان، گەشەکردنی کەسایەتی دروستی منداڵانە، لە بوارەی جەستەیی و ئەقڵی و سۆزدارییەوە.. زۆرن ئەو ئامانجانەی، کە رۆشنبیری منداڵان دەیانهێنێتە دی.. بە کورتی ئەمانەی خوارەوە، هەندێکن لەو ئامانج و لایەنانەی، کە لە سایەی رۆشنبیری منداڵاندا، گەشەدەکەن و دێنەدی:

١ـ لایەنی جەستەیی: رۆشنبیری منداڵان، لەو پێدانگەوە کە (ئەقڵی تەندروست.. لە جەستەی تەندروست دایە) گرنگی بە تەندروستی گشتی منداڵان دەدات، گرنگیش بە خۆراکی باشی تەندروست دەدات.. هانی منداڵان دەدات بە یاری کردن و وەرزش کردنی جۆراوجۆر.. فێریان دەکات کە پاک و خاوێن بن و خۆیان لە نەخۆشییەکان بپارێزن.

٢ـ لایەنی ئەقڵی: رۆشنبیری منداڵان، زاخاوی بیر و هۆش ئەندێشەی منداڵان دەدات، لە سایەی رۆشنبیری دا، ئەقڵی منداڵان زیاتر گەشە دەکات و زیرەکتر و زۆرزانتر دەبن، ئامادەیی و شارەزایی ئەقڵییان پێدەبەخشێت، لە بیرکردنەوە و خەیاڵکردن وەبیرهێنانەوە و

لەکدانەوە دا، توانای داهێنانیشیان گەشە دەکات، توانای زمان و گۆزارشکردنیشیان زیاتر دەبێت.. بیرتیژتر و خەیاڵ فراوانتر دەبن.. هەوڵی داهێنان و تازەگەری دەدەن.
٣ـ لایەنی ڕەفتاری و هەڵچوون: ڕۆشنبیری یەکێکە لە گرنگترین ئەو فاکتەرانەی، کار لە گەشەکردنی ڕەفتاری منداڵان دەکات، ئامانجی ڕۆشنبیرییە، کە بە ئاراستەیەکی دروست و ئەرێنی پەروەردەی سۆزداری منداڵان بکات وەکو: خۆشەویستی کەسانی تر و کۆنترۆڵکردنی زیادەڕۆیی لە سۆزدارییان دا.. کۆنترۆڵکردنی توڕەیی و هەڵچوونیان. ڕۆشنبیری ترس و دڵەڕاوکێ و ڕەشبینی لە دڵی منداڵاندا دەردەکات و هەردەم متمانانە و هیوا و گەشبینی و سەرکەوتنیان پێدەبەخشێت.
٤ـ لایەنی ڕەوشتی: ڕۆشنبیری ڕەوشت و ڕەفتاری و ئاکاری جوان و نایاب، لە هۆش و لە دەروونی منداڵاندا دەڕوێنێت.. کە لە ڕەفتار و کرداری ڕۆژانەی ژیانیان دا بەرجەستە دەبن و ڕەنگدانەوەیان دەبێت.. گەشەکردنی ئەرێنی ڕەوشتیش، یەکێکە لە گرنگترین دیاردەکانی گەشەکردنی کۆمەڵایەتی لە لای تاک.. گەشەکردنی ڕەوشت لە هەمان کاتدا گەشەکردنی ویژدانە و گوزارشتە لێی.. ڕۆشنبیری کارتێکردنی لەسەر گەشەکردنی ویژدان هەیە.. ڕۆشنبیری بەها ڕەوشتییەکان دیاری دەکات، کە پێویستە لە منداڵییەوە گەشەیان پێبدرێن و لە هۆش و دەروونی منداڵاندا بڕوێنرێن.. تا پێیانەوە دەق بگرن.
٥ـ لایەنی کۆمەڵایەتی: ڕۆشنبیری، لە میانەی تێکەڵبوونی منداڵان، لەگەڵ ژینگەی دەوروبەریاندا، یارمەتی منداڵان دەدات کە ناسنامەی کۆمەڵایەتی بەدەستبهێنن. ئەوەش دەزانن کە سەر بە کۆمەڵگایەکی دیاریکراون.. هاوبەستەبوونیان بەڕێ دەبێت، لەگەڵێدا دەژین.. پابەندی بیروباوەڕ و بەهاکان و داب و نەریتەکان و یاساکان و کەلەپووری ڕەسەنی کۆمەڵگاکەیان دەبن.. ڕۆڵ و بوونی کۆمەڵایەتی خۆیان دەسەلمێنن.
٦ـ لایەنی پەروەردەیی: ڕۆشنبیری منداڵان، بە پلەی یەکەم پرسێکی پەروەردەییە، ڕۆڵێکی بنەڕەتی گرنگی هەیە لە پەروەردەکردنی دروستی منداڵان، گرنگترین ڕێگا و هۆی فێرکردن و پەروەردەکردنی راستەوخۆی منداڵانە.. ئەو بابەتە پەروەردەییانە پێشکەش بە منداڵان دەکات، کە لەگەڵ تایبەتمەندییە سایکۆلۆژی و زمان و ژینگەی کۆمەڵایەتییان دا دەگونجێن، ڕەچاوی بەهرە و ئارەزوو و پێداویستییەکانیان دەکات.
٧ـ لایەنی نەتەوەیی و نیشتمانی: منداڵان لە میانەی ئەو هۆنراوە و سروود و گۆرانییە نیشتمانیانەی کە گوێیان لێیان دەبێت یان دەیانخوێننەوە، سۆز و پەرۆش و خۆشەویستی و سۆز و هاوبەستەبوون و دڵسۆزییەکی زیاتریان، بە نەتەوە بە نیشتمانەکانیان دەبێت،

زیاتریش لایان شیرینتر دەبن. هەر ئەم لایەنەشە، بوارێکی فراوانتر دەخسێنێت بۆ تێگەیشتن لە جوگرافیا و مێژوو و سروشت و خەبات و بەسەرهاتەکانی گەلەکانیان.

٨ـ لایەنی جوانی: ڕۆشنبیری بەهاکانی جوانی لە هەش و دەروونی منداڵاندا دەڕوێنێت. لە میانەی هەستکردن و چێژ وەرگرتنیان لە جوانی. توانای ڕێکخستن و ڕازانەوە و گونجاندنی شتەکانیان دەبێت.

٩ـ لایەنی زمان: ڕۆشنبیری گەشە بە زمانی منداڵان دەکات، و فەرهەنگی وشەکانیان دەوڵەمەندتر دەکات، توانای دەربڕین و گوزارشتکردنیان بە زاری و بە نووسین زیاتر دەبێت. ئازاییەکی زیاتری ئەدەبییان پێدەبەخشێت. ڕۆشنبیری منداڵان بە زاری بێت یا بە نووسراو بێت، بە زمانێکی سادە و ئاسان و پەتی و تەڕ و پاراو و ناسک و شیرین، دەوترێن و دەنووسرین.

١٠ـ لایەنی کەسایەتی: ڕۆشنبیری، ڕۆڵێکی زۆر گرنگی هەیە لە بنیادنانی کەسایەتی دروست و هاوسەنگی منداڵان، لە هەموو ڕوویەکەوە. لە ئامادەکردن و ڕاهێنانیان بۆ داهاتوویەکی گەشتر و شیاوتر.

١١ـ لایەنی زانیاری گشتی: منداڵانی ڕۆشنبیر، دەبنە خاوەنی بەکگراوندێکی ڕۆشنبیری گشتی، زۆرزانتر و هۆشیارتر دەبن. دانامەنن و خێرا وەڵامدەر دەبن. جیاوازیان لە گەڵ منداڵانی هاوتەمەنیاندا هەیە، کە ڕۆشنبیر نین و هەگبەکانی ڕۆشنبیریان بەتاڵن.

هەموو بیرمەندەکان و دەروونناسان و پەروەردەکاران، جەخت لەسەر ئەوە دەکەنەوە، کە چاکسازی نەتەوە، لە منداڵییەوە دەست پێدەکات، کە بناغەی کەسایەتی مرۆڤە.

لە ئەمەدا، گرنگیدان بە ڕۆشنبیری منداڵان و ئامادەکردنیان بۆ داهاتوویەکی باشتر، بووە بە ئەرکێکی پێویست و بە ئامانجێکی ستراتیژی و بە خەمی گەورەی گەلان و دەوڵەتان. گرنگی دان بە ڕۆشنبیری منداڵان، بووە بە پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی ئاستی جیاوازی پێشکەوتنی گەلانی جیهان. چونکە گرنگیدان بە ڕۆشنبیری منداڵان، دەبێتە بنەما بۆ ڕۆشنبیری گشتی داهاتووی گەشتر.

دایکان و باوکانی خۆشەویست و میهرەبان، مامۆستایانی دڵسۆز، پەروەردەکاران، نووسەران، شاعیران، هونەرمەندان، شانۆسان، میدیاکاران، هەموو ئەو کەسانەی خەمخۆر و دڵسۆزی منداڵانن و هیواخوازی داهاتوویەکی گەشتر و شیاوترن بۆ کورد و کوردستان. لەم ڕوانگەیەوە و بە لەبەرچاوگرتنی گرنگییەکان و ئامانجەکانی ڕۆشنبیری منداڵان، بۆ ئەمڕۆمان و بۆ داهاتوومان. پێویستە هەموومان ئەوە بزانین، کە ئەرکێکی پیرۆز و پێویست،

بەرپرسیارەتییەکی زۆر هەستیار و چارەنووسازمان لە ئەستەدایە.

ڕۆشنبیری منداڵەکانمان تەنها ئەرکی دایکان و باوکان و مامۆستاکان نین، بەڵکو ئەرکی هەموو لایەکمانە، پێویستە هەموومان، بە ئەوپەڕی توانا و دڵسۆزییەوە، هاوکاربین لە
ڕۆشنبیریکردنی منداڵە چاوگەشەکانی ئەمڕۆماندا.. تا دڵنیابین کە لە سایەی بە باشی و بە جوانی گەشکردن و پەروەردەکردن و ڕۆشنبیریکردن و ئاراستەکردنی دروستی جگەرگۆشەکانی ئەمڕۆماندا، هیوا و ئامانج و خواست و مافەکانی گەلەکەمان دێنەدی. پێویستە منداڵەکانی ئەمڕۆمان بۆ کوردستان پەروەری گەش و پەروەردەیان بکەین.. هەمیشە بڕوا و متمانەبەخۆبوون و هیوا و گەشبینی و پرەنسیپی بەرزیان لەبەوەنین.
کورد وتەنیش: ” چی بچێنین.. ئەوەی دەدوورینەوە”

ڕەزا شوان
نەرویج: ٣/ مای/٢٠٢٠

مانیفێستی عەشق.. بەشی سێهەم...تێکست: ستیڤان شەمزینی

لەوەتی تەم ناسیوە
دەم هەر ڕۆژەی گوڵێکی گەش دەگرێ

پەیڤەکانت مۆسیقان
زۆر خێرا ڕەحم ئەهێننە سەما

خۆشاوی لەشی نەرمت
منی مردووی سەرلەنوێ زیندوو کردەوە

ئایا بەوەت زانیوە
ئاگری عەشقت بەر بووەتە رۆحم؟

دەمەوێ دان بەوەدا بنێم
دنیای منت پڕ پڕ کردووە لە خۆت

هەست ئەکەم رۆحی "داڤینشی"
لە جەستەمدا ئەدرەوشێتەوە
تۆش "م□ نالیزا"یەکی
بەرھەمی فڵچەی ئەشقەکەمی

بە پێکەنینە پرشنگدارەکەت
پەناگە تاریکەکانی دڵم رووناک ئەکەیتەوە

هەست بە بێ ئۆقر□یم بکە
کە وەک دەریا هەمیشە شەپۆل دەدەم
بە ئامانجی گەیشتن بە کەناری دڵت

زۆر سەیرە!!
چەند عەوداڵی بەهاری ئەشق بووم
تەنها پایزی دابڕانم چنگ کەوت

وا بڕیار بوو
رۆحت پڕ بکەیت لە ئەشقی من
دڵت تژی بکەیت لە بۆنی رۆحم

وەک سوقرات جامە ژەهری
ئەشقم خواردەوە
سەیر ئەوەیە لە بری مەرگ
سەرلەنوێ لەدایکبوومەوە!

هەرگیز بە فیشەکی گەرمی
هیچ سەربازێک نامرم
تەنیا بە نیگایەکی ساردی تۆ ن□ بێت

سێپتەمبەری 2015
دیسامبەری 2016
ئەڵمانیا - سوێد

تێبینی: ئەم پۆستەرانە بەشێکن لە کۆ پۆستەری “مانیفێستی عەشق” لە دیوانە شیعری “بەتیشکی عیشقت ئەدرەوشێمەوە” لە ساڵی 2017 لە کوردستان چاپ و بڵاو کراوەتەوە.

بۆ ساڵیادی تیرۆرکردنی سەردەشت عوسمان … نەوزاد بدندی

نەیشکوژرایە ،
ئێستا لە برسا مردبوو ..
بۆ هەندەران ڕایکردبوو ،
یان ئیجە ڕۆحی بردبوو. .
یەک هاوکێشەن ،
ژیان و مردن ..
دانیشتووی هەر هەمان بێشەن ،
ئەوانەی ڕاو نەکراون و

ئەوانەی کە ڕاویان کردن ..

چەند جێی داخە ،
لە مەملەکەتی قاچاخچی ..
پێویست بێ ببی بە نێچیر ،
بۆ کۆمەڵێ کۆلکە ڕاوچی !

جێی داخە ..جێی گینگڵدانە ،
شارەکەت پێ بفرۆشنەوە و ..
کە تەماشا کەی زیندانە ..
هەمووی قولاپ و
جەلاد و ..
کەرەستەی
ئەشکەنجەدانە…

نەیشکوژرایە ،
ئەبوو بە چی ؟
لەکاتێکدا لە ئەشکەوتا ،
بوون بە شت ،
بۆ کوڕی هەژار ،
خۆی تاوانە ..!